

KARELIA-AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma

Jenny-Julia Jokinen
Susanna Ikonen

PIENTEN LASTEN OSALLISUUDEN LISÄÄMINEN TOIMINNAN
SUUNNITTELUSSA PÄIVÄKODEISSA

Raportti
Tammikuu 2016

OPINNÄYTETYÖ
Tammikuu 2016
Sosiaalialan koulutusohjelma

Tikkarinne 9
80220 JOENSUU
p. (013) 260 600

Tekijät

Jenny-Julia Jokinen
Susanna Ikonen

Nimeke

Pienten lasten osallisuuden lisääminen toiminnan suunnittelussa päiväkodeissa

Tiivistelmä

Opinnäytetyön tavoitteena oli tehdä päiväkotien kasvattajille työväline, jonka avulla 2–4-vuotiaiden lasten osallisuutta heille suunnatun toiminnan suunnittelussa voidaan lisätä. Teimme työvälineeksi päiväkodin kasvattajille ohjeistuksen, jossa kerrotaan tiiviisti osallistamisen tärkeydestä ja miten se käytännössä voi tapahtua. Opas on ajankohtainen ja tarpeellinen, sillä lapsilähtöisyydestä ja osallistamisen tärkeydestä puhutaan paljon nykypäivänä osana varhaiskasvatusta.

Keräsimme teoretietoa osallisuudesta ja lasten kehityksestä. Keräämiemme tietojen avulla suunnittelimme osallistamismenetelmiä, joita kokeilimme ja havainnoimme päiväkodissa. Kokeilujen avulla saimme tietää, toimivatko kehittämämme menetelmät käytännössä 2–4-vuotiaiden lasten kanssa ja ovatko ohjeet tarpeeksi selkeät.

Opinnäytetyömme tuotoksena syntyi opas lasten osallistamisesta toiminnan suunnitteluun. Opas sisältää tietoa osallisuudesta ja osallistamisesta yleisesti. Oppaassa on ohjeita lapsia osallistavista toiminnallisista menetelmistä sekä tietoa ohjaajan aktiivisuuden tärkeydestä menetelmiä käyttäessä.

Kieli

suomi

Sivuja 43

Liitteet 2

Liitesivumäärä 13

Asiasanat

osallisuus, lasten osallistaminen, osallistamismenetelmät

THESIS
January 2016
Degree Programme in Social Services
Tikkariinne 9
FI 80200 JOENSUU
FINLAND
Tel.+358-13-260 600

Authors
Jenny-Julia Jokinen
Susanna Ikonen

Title
Increasing the Participation Among Young Children in Planning Activities at Kindergartens

Abstract

The aim of our thesis was to make a tool for educators working at kindergartens. With this tool educators can increase children's participation to plan activities. We planned a guidebook with information about how to make children participate in planning activities. Our purpose was to make the guidebook to a tool that tells shortly the importance of participation and how it could take place in practice. Child orientation and importance of participating are significant topics in early childhood education nowadays, which is why the guidebook is current and important.

We collected theory about participation and children's development. With the theory we planned participation methods that we tested and observed at a kindergarten. With the help of testing we get to know if our developed methods are functional with 2–4-year-old children. We also wanted to know if the instructions are clear enough.

As a result, we made a guidebook that contains information about how to let children take part in planning activities. The guidebook includes directions about methods that can be used when making children participate and information on how important it is to be an active mentor when using these methods.

Language

Finnish

Pages 43

Appendices 2

Pages of Appendices 13

Keywords

participation, children's participation, participation methods

Sisältö

Tiivistelmä

Abstract

1	Johdanto.....	5
2	Varhaiskasvatus Suomessa.....	7
2.1	Varhaiskasvatuksen tavoitteet ja toteutus.....	7
2.2	Varhaiskasvatuksen toimintaympäristöt.....	8
2.3	Päiväkodeissa toimivat kasvattajat.....	9
3	Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa.....	10
3.1	Lapsilähtöisyys lasten osallisuutta tukemassa.....	13
3.2	Lapsen kohtaamisen tärkeys osallistaessa.....	15
4	Pienten lasten kehitys.....	16
5	Aiemmat opinnäytetyöt ja selvitykset.....	19
6	Opinnäytetyön tavoite ja tarkoitus.....	21
7	Opinnäytetyön toteutus ja tiedonhankinnassa käytetyt menetelmät.....	22
7.1	Toiminnallinen opinnäytetyö.....	23
7.2	Tiedonkeruumenetelmät.....	24
7.3	Osallistamismenetelmien kokeilut.....	26
8	Opas päiväkodeissa työskenteleville kasvattajille – Lasten osallistaminen toiminnan suunnitteluun.....	29
8.1	Tuotoksen esittely.....	30
8.2	Lasten kehitys menetelmien kehittämisen perustana.....	30
8.3	Menetelmätyypit.....	32
8.3.1	Kuvalliset menetelmät.....	32
8.3.2	Liikettä vaativat menetelmät.....	33
8.3.3	Keskustelua vaativat menetelmät.....	34
8.4	Tuotoksen arviointi.....	35
9	Pohdinta.....	37
9.1	Luotettavuus ja eettisyys.....	37
9.2	Oppimisprosessi.....	39
9.3	Jatkokehittämisideat.....	41
	Lähteet.....	43

Liitteet

Liite 1 Havainnointilomake

Liite 2 Opas päiväkodeissa työskenteleville kasvattajille-Lasten osallistaminen toiminnan suunnitteluun

1 Johdanto

Opinnäytetyömme aiheena on 2–4-vuotiaiden lasten osallisuuden lisääminen yleisesti päiväkodeissa. Saimme opinnäytetyömme idean keväällä 2014, kun olimme kuuntelemassa opinnäytetyöaiheiden esittelyitä. Siellä keksimme, että haluamme tehdä opinnäytetyön liittyen osallisuuteen. Opinnäytetyön tavoitteena on lisätä lasten osallisuutta päiväkodeissa siten, että lapset osallistetaan heille suunnatun toiminnan suunnitteluun. Tuotokseksi päätimme tehdä oppaan pienten lasten osallistamisesta toiminnan suunnitteluun, missä kerromme tiiviisti mitä osallistaminen on, miksi se on tärkeää, ohjaajan roolista lasten innostajana ja käytännön menetelmistä osallistamiseen. Päiväkodeissa järjestetään lapsille paljon toimintaa ja osa toiminnasta on tarkkaan suunniteltua ja lasten kehitystä tukevaa, mutta lapsille mahdollistetaan myös hieman vapaampaa ohjattua sekä ohjaamatonta toimintaa. Opinnäytetyömme ja sen tuotoksen tarkoituksena on toimia kasvattajien työkaluna, jonka avulla on mahdollisuus lisätä lasten osallisuutta päiväkodeissa siten, että lapsia otettaisiin enemmän mukaan heille suunnatun toiminnan suunnitteluun ja tehtäisiin toiminnasta näin ollen lapsilähtöisempää.

Päiväkotitoiminta kuuluu Suomessa varhaiskasvatuksen piiriin. Suomessa varhaiskasvatusta järjestetään päiväkotien lisäksi perhepäivähoidossa sekä muuna varhaiskasvatuksena. Muuhun varhaiskasvatukseen kuuluvat esimerkiksi kerho- ja leikkitoiminta. (Opetushallitus 2015.) Päivähoidon toimintamuodot vaihtelevat myös paikkakunnittain, esimerkiksi Joensuussa päivähoidon toimintamuotoihin kuuluvat päiväkotihoidon ja perhepäivähoidon lisäksi avoinvarhaiskasvatustoiminta sekä yksityinen päivähoito (Joensuun kaupunki 2015). Opinnäytetyömme tuotoksena syntyvä opas on suunnattu päiväkodeissa lapsien kanssa toimiville kasvattajille. Oppaan tarkoituksena on tukea kasvattajia lasten osallistamisessa ja tarjota uusia ideoita lasten osallistamiseen toiminnan suunnittelussa.

Lasten osallisuuden edistämisellä on myös kauaskantoisia vaikutuksia, esimerkiksi syrjäytymisen ja eriarvoisuuden vähentäminen. Yhteiskunnan palveluilla, kuten sosiaali- ja terveyspalveluilla, on perinteisesti suuri rooli osallisuuden edistämisessä, mutta myös muut eri tasojen toimijat, kuten järjestöt, ovat tärkeässä asemassa osallisuuden lisäämisessä. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2015.)

Opinnäytetyön raportissa esittelemme ensin keskeisiä käsitteitä, jotka liittyvät olennaisesti opinnäytetyömme aiheeseen. Esittelemme myös aikaisempia opinnäytetöitä, jotka käsittelevät lasten osallisuutta tai osallistamista. Kerromme opinnäytetyömme tarkoituksesta, sen toteutuksesta ja prosessista sekä siihen käytetyistä menetelmistä. Esittelemme oppaaseen tulleet lasten osallistamiseen kehitetyt menetelmät ja kerromme, miksi valitsimme ne. Lisäksi esittelemme oppaan ja sen tarkoituksen tarkemmin sekä oman arviomme sen toimivuudesta. Lopuksi pohdimme opinnäytetyömme luotettavuutta ja eettisyyttä sekä oppimisprosessia ja jatkokehittämisideoita.

2 Varhaiskasvatus Suomessa

Seuraavaksi työssämme esittelemme varhaiskasvatusta Suomessa ja sen tavoitteita. Kerromme varhaiskasvatuksen eri toimintaympäristöistä, joissa opastamme voi hyödyntää, tässä käytämme esimerkkinä Joensuun kaupungin tarjoamia päivähoiton palveluja. Tekstissä tutustutaan myös päiväkodeissa toimiviin kasvattajiin.

2.1 Varhaiskasvatuksen tavoitteet ja toteutus

Varhaiskasvatuksesta puhuttaessa tarkoitetaan alle kouluikäisille lapsille suunnattua suunnitelmallista ja tavoitteellista pedagogista kokonaisuutta, joka muodostuu kasvatuksesta, opetuksesta ja hoidosta. Varhaiskasvatuksen tärkeimpänä tavoitteena on lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukeminen sekä hyvinvoinnin edistäminen. Suomessa varhaiskasvatusta järjestetään päiväkodeissa, perhepäivähoidossa sekä muuna varhaiskasvatuksena. Muuhun varhaiskasvatukseen kuuluvat esimerkiksi kerho- ja leikkitoiminta. (Opetushallitus 2015.) Lapsen ja vanhempien osallisuus tulee myös ottaa huomioon varhaiskasvatusta toteutettaessa. Varhaiskasvatuksen suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa tulee selvittää lapsen mielipiteet ja toiveet. Lapsen mielipiteet ja toiveet tulee huomioida lapsen kehityksen ja iän mukaisesti. Myös lapsen huoltajilla on oltava mahdollisuus vaikuttaa lapsen varhaiskasvatuksen suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin. (Julkisten ja hyvinvointialojen liitto 2015.)

Varhaiskasvatuksen asiantuntijavirastona toimiva Opetushallitus laatii valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteet. Näiden perusteiden pohjalta laaditaan paikalliset varhaiskasvatussuunnitelmat, jotka vaihtelevat paikkakunnittain. Valtakunnallisen ja paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman pohjalta päiväkodeissa ja perhepäivähoidossa oleville lapsille laaditaan jokaiselle henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma. Lapsen

henkilökohtaisen varhaiskasvatussuunnitelman laatii päiväkodin henkilökunta. (Opetushallitus 2015.)

Suomessa on subjektiivinen oikeus varhaiskasvatukseen vuoteen 2016 asti. Tämä tarkoittaa sitä, että kaikki alle kouluikäiset lapset ovat Suomessa oikeutettuja varhaiskasvatukseen. Lapsen vanhemmat päättävät millä tavoin heidän lapsensa osallistuu varhaiskasvatukseen. (Opetushallitus 2015.) Elokuussa 2016 subjektiivinen oikeus varhaiskasvatukseen muuttuu puolipäiväiseksi siten, että jokaisella lapsella on oikeus saada varhaiskasvatusta 20 tuntia viikossa (Hallituksen esitys 80/2015). Lapsille järjestetään esiopetusta ennen peruskouluun siirtymistä (Opetushallitus 2015). Uuden varhaiskasvatustlain ensimmäisen vaiheen voimaan tullessa elokuussa 2015 esiopetukseen osallistuminen muuttui velvoittavaksi. Esiopetuksen velvoittavuudella tarkoitetaan sitä, että jokaisen kuusivuotta täyttäneen lapsen tulee osallistua esiopetukseen. (Julkisten ja hyvinvointialojen liitto 2015.)

2.2 Varhaiskasvatuksen toimintaympäristöt

Joensuussa tarjotaan monipuolista ja joustavaa päivähoitoa. Päiväkotihoido, avoin varhaiskasvatustoiminta, perhepäivähoito sekä yksityinen hoito ovat päivähoidon muotoja Joensuussa. Päivähoidon tavoitteena on tarjota laadukkaita, monipuolisia ja joustavia päivähoitopalveluja sekä myös esiopetusta. Tavoitteena on pyrkiä luomaan yhdessä vanhempien kanssa lapsille myönteinen kasvuympäristö, jossa lapsella on mahdollisuus kasvaa, oppia ja kehittyä yksilöllisesti. (Joensuun kaupunki 2013.) Joensuun kunnallista päivähoitoa ohjaa Joensuun kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma, jota apuna käyttäen Joensuussa toteutetaan ja kehitetään päivähoitoa (Joensuun kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma 2012).

Yksityisen päivähoidon tuottaja voi olla henkilö tai yhteisö. Kansan eläkelaitos maksaa päivähoidon tuottajalle yksityisen hoidon tukea ja tuottaja tarjoaa päivähoitoa Suomessa asuville alle kouluikäisille lapsille. Päivähoitoa voi tuottaa esimerkiksi perhepäivähoitaja tai yksityinen päiväkotitoiminta. Lisäksi on mahdollista, että päivähoitoa tuottaa yksityinen henkilö, jos hän on tehnyt työsopimuksen lapsen huoltajan tai vanhemman kanssa. (Kansaneläkelaitos 2013.)

Joensuussa perhepäivähoitoa järjestetään pienessä ryhmässä, pääsääntöisesti hoitajan kotona. Varhaiskasvatuksen periaatteita noudatetaan myös perhepäivähoidossa. Perhepäivähoitoa voi järjestää myös ryhmäperhepäivähoidossa, jossa on kaksi tai kolme perhepäivähoitajaa, riippuen ryhmän koosta. Ryhmäperhepäivähoito tapahtuu yleensä kunnan määräämässä tilassa tai lasten kotona. (Joensuun kaupunki 2015a.)

Edellä mainittujen päivähoitomahdollisuuksien lisäksi Joensuu tarjoaa vielä avointa varhaiskasvatusta, joka on ohjattua ja tavoitteellista toimintaa vaihtoehtona kokopäivähoidolle. 2–5-vuotiaat lapset voivat saada Joensuun kaupungin varhaiskasvatussuunnitelman mukaista toimintaa perheen tilanteen mukaan vaihtoehtona kokopäiväiselle hoidolle. (Joensuun kaupunki 2015b.)

2.3 Päiväkodeissa toimivat kasvattajat

Päiväkodeissa työskentelevien päivähoidon työntekijöiden yleisimpiä tutkintoja ovat lastentarhanopettaja, sosionomi, lähihoitaja, koulunkäyntiavustaja, perhepäivähoitaja, sosiaalikasvattaja, päivähoitaja sekä lastenhoitaja (Kuntatyönantajat 2014). Nämä päivähoidon työntekijät ovat päiväkodissa toimivia lasten kasvattajia. Lastentarhanopettajana voi toimia henkilö, jolla on kasvatustieteen kandidaatin tutkinto, joka sisältää lastentarhanopettajan koulutuksen tai henkilö, jolla on sosiaali- ja terveystieteiden ammattikorkeakoulututkinto, johon sisältyy sosiaalipedagogiikkaan ja

varhaiskasvatukseen suuntautuneet opinnot (Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 272/2005). Sosiaalikasvattajan koulutusta ei ole enää olemassa, mutta koulutus vastaa nykyisen sosionomin ammattia, joten sosiaalikasvattajat voivat toimia myös lastentarhanopettajina (Talentia 2015). Päiväkodissa työskentelevällä lähihoitajalla tulee olla lähihoitajan tehtävään soveltuva sosiaali- ja terveysalan perustutkinto tai jokin muu vastaava tutkinto (Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 272/2005). Lastenhoitajalla, päivähoitajalla, perhepäivähoitajalla sekä koulunkäyntiavustajalla on kelpoisuusvaatimuksena tehtävään soveltuva ammattitutkinto tai jokin muu koulutus, joka soveltuu tehtävään (Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista 272/2005).

Joensuun kaupungin varhaiskasvatussuunnitelmassa kerrotaan, että kasvattajien tehtävänä on rakentaa lapsille sellainen ympäristö, jossa lapsi voi toimia, kuten se on hänelle ominaista. Kasvattaja suunnittelee, toteuttaa ja arvioi toimintaa päiväkodissa ja sitä ohjaa hänen näkemyksensä kasvatuksen, hoidon ja opetuksen kokonaisuudesta. On tärkeää, että kasvattaja ottaa lapset mukaan toimintaympäristön luomiseen ja kehittämiseen. (Joensuun kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma 2012.)

3 Lasten osallisuus varhaiskasvatuksessa

Sanalla osallisuus voidaan viitata moniin asioihin, se voidaan esimerkiksi nähdä osattomuuden, ulkopuolisuuden ja syrjäytymisen vastakohtana. Osallisuus viittaa kuulluksi tulemiseen omaan elämään vaikuttavissa kysymyksissä. Se nähdään myös oman mielipiteen ilmaisemisena, aktiivisena oman yhteisön jäsenyytenä sekä oman näkökulman esteettömänä näkyvyytenä päätöksenteossa. Osallisuus nähdään aina subjektin, eli ihmisen ominaisuutena. Ihmistä ei voida tarkastella pelkästään toiminnan kohteena, vaan hänet täytyy nähdä myös itse toimijana. Yhteisössä jokaisen osallisen

tuleekin voida vaikuttaa yhteisiin asioihin ja päätöksiin. (Nurmi & Rantala 2011, 6–7.) Osallisuuden käsitettä käytetään nykyään paljon eri yhteyksissä. Tämän takia osallisuuden käsitteen käytön yhteydessä olisikin hyvä miettiä vastausta, missä osallisuus ilmenee, mistä osallisuus on lähtöisin ja mihin osallisuus liitetään. Vastausten avulla voidaan tuoda näkyväksi sitä, miten monenlaisia eri merkityksiä kyseisellä käsitteellä on. (Tanskanen & Timonen-Kallio 2010, 19.)

Tanskasen ja Timonen-Kallion teoksessa lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä osallistuminen nähdään yhtenä osallisuuden toteutumiseen vaikuttavista tekijöistä, etenkin lasten kanssa toimittaessa. Lastensuojelutyöhön suunnatun teoksen näkökulmia osallisuudesta voidaan soveltaa myös laajemmin eri ympäristöihin, esimerkiksi päiväkotiympäristöön. Lapsen osallisuutta toteutettaessa tulee mahdollistaa lasten toimintaan osallistuminen. Osallisuuden ja osallistumisen mahdollistamiseksi aikuisten tuleekin luoda lapsille edellytykset vaikuttamiselle ja kuulluksi tulemiselle. Lapset toimivat elämänsä aikana monissa eri toimintaympäristöissä, joissa aikuisilla on erilaiset mahdollisuudet lapsen osallisuuden edistämiseksi. Näiden aikuisten tulisi antaa lapsille tilaisuus keskustella lapsille merkityksellisistä asioista. Lasten kanssa tulisi keskustella lasten mielestä muutosta tarvitsevista asioista ja lapsille tulisi antaa myös mahdollisuus osallistua heihin itseensä sekä muihin lapsiin vaikuttavien päätösten tekoon. (Tanskanen & Timonen-Kallio 2010, 19.)

Ihmisen osallisuutta hänen omaan elämäänsä ei voida pitää itsestään selvyytenä, sillä omaan elämään osattomuus on psyykkisen pahoinvoinnin ja sairastamisen peruskokemus. Se näkyy esimerkiksi eristäytymisenä muusta ihmisyhteisöstä ja lamaantumisenä arkisen elämän haasteiden edessä sekä yksinäisyytenä. Osattomuuden kokemukset voivat esiintyä niin päiväkodin leikkikentällä kuin kotonakin. Vahvistamalla lapsen ja nuoren mahdollisuuksia osallistua luovana, ajattelevana, tuntevana ja toimivana yksilönä jokaisessa kehitysvaiheessa, edistetään hänen kasvuaan ehyeksi yksilöksi. Lapsen kehittyvän persoonan eri puolien kehittymistä pystytään tukemaan erilaisilla

osallisuuden kokemuksilla. Lapsi pystyy löytämään itsestään eri piirteitä, kun häntä hoitavat eri ihmiset reagoivat lapsen tarpeisiin jokainen omalla tavallaan. Osallisuus onkin aina lähtökohtaisesti vuorovaikutuksellista. Lapsen tunne osallisuudesta muodostuu aina vuorovaikutuksellisissa tilanteissa, kaikki kohtaamiset synnyttävät lapsessa vastavuoroisuuden tilan, jonka aikana lapsi saa aikuiselta viestin itsestään. Siksi kaikki osallisuuden ja osattomuuden kokemukset jättävät jäljen ja vaikuttavat lapsen itsensä merkityksellisenä ja tärkeänä tuntemiseen. (Nurmi & Rantala 2011, 14–17.)

Osallisuus on tärkeää kaiken ikäisille, niin pienille taaperoille kuin vanhuksillekin. Lasten osallisuudella nähdäänkin olevan suuri merkitys yksilölle itselleen. Käsitteet etu ja osallisuus kietoutuvat tiiviisti toisiinsa etenkin lasten kohdalla. Yhteisöön kuulumisen ja osallisuuden kokemus sekä kuulluksi tuleminen etenkin aikuisten taholta ovat lapsen edun kannalta tärkeitä asioita. Lapselle on myös erittäin tärkeää saada kokemus omasta paikasta sekä mahdollisuuksista toimia omassa yhteisössään. Ainoastaan mahdollisuus mielipiteen ilmaisuun ei riitä täyttämään määritelmää lapsen osallisuudesta. Lapsen osallisuuden toteutumiseen tarvitaan myös aikuisilta aktiivisuutta. Aikuisten tuleekin antaa lapsille aito mahdollisuus vaikuttaa yhteisössä. Lapset voivat kasvaa osallisiksi aikuisiksi vain, jos heille annetaan suotuisat edellytykset kasvuun ja kehitykseen. (Nurmi & Rantala 2011, 6–7.)

Tanskanen ja Timonen-Kallio jakavat teoksessaan lapsen oikeudet kolmeen teemaan, joista yksi on oikeus osallisuuteen ja osallistumiseen. Kaikilla lapsilla on oikeus lähtökohdistaan huolimatta tulla kuulluksi käsiteltäessä lasta itseään koskevia asioita. Tällöin aikuisen tulee tukea lapsen mielipiteen ilmaisemista ja antaa kokemus kuulluksi tulemisesta. (Tanskanen & Timonen-Kallio 2010, 21–22.) Tämä vaatii aikuiselta aktiivisuutta, jotta kaikki lapset saavat saman tasarvoisen mahdollisuuden tulla kuulluksi. Lapsen luonne ja temperamentti tuleekin ottaa huomioon tilanteissa, joissa lapset tuovat esiin mielipiteitään ryhmässä. Aikuisen tulee mahdollistaa mielipiteen ilmaisu erilaiset vuorovaikutustaidot omaaville lapsille. Temperamentilla tarkoitetaan synnynnäisiä eroja, joita ihmisten käyttäytymisessä ja reaktioissa esiintyy

(Keltikangas-Järvinen 2000, 71). Yksilön temperamentin eri osa-alueet näkyvät myös muille ihmisille. Nämä osa-alueet määrittävät ihmisen yksilöllisen käyttäytymistyylin eli tavan tehdä asioita. Tällä voidaan esimerkiksi selittää, miksi eri lapset reagoivat vaikkapa ryhmätilanteissa eri tavoin, vaikka olisivat saaneet samanlaisen kasvatuksen. (Keltikangas-Järvinen 2000, 71.)

Lapsen osallisuuden kannalta aikuisen mielenkiinto ja arvostus lapsen ajatuksia sekä mielipiteitä kohtaan on erittäin tärkeässä asemassa. Etenkin pieniä lapsia osallistettaessa aikuiselta vaaditaan emotionaalista herkkyyttä sekä kykyä ja halua ottaa lapsen ajatukset ja ehdotukset vakavasti huomioon. (Bae 2009, 400.) Osallistamisen kannalta onkin tärkeää, että aikuinen pystyy unohtamaan omat ennakkokäsityksensä ja asenteensa sekä tarkkailemaan omia toimintatapojaan. Lapsen osallistamiseen tarvitaan vastavuoroista kohtaamista, jonka onnistumisesta aikuinen kantaa vastuun. (Turja 2004, 29.)

3.1 Lapsilähtöisyys lasten osallisuutta tukemassa

Yksi osallisuuden lähtökohdista on mahdollisuus oman mielipiteen kertomiseen ja mahdollisuus vaikuttaa. Lapsilähtöisen toiminnan avulla ryhmän ohjaaja pystyy tukemaan lasten osallistumista ja osallisuutta. Lapsilähtöinen toimintamalli onkin hyvä perusta osallisuudelle.

Lapsilähtöisyys on yksi pedagoginen painotus monien muiden rinnalla. Lapsilähtöisessä varhaiskasvatuksessa keskitytään tarkastelemaan lapsen kasvuprosessia lapsen kautta. Lähtökohtana ovat lapsen omat ideat ja lapsesta lähtevän oman innostuksen, oppimisen, oivaltamisen ja näiden kaikkien tukeminen oikeilla menetelmillä. Lapsilähtöisyydelle keskeistä on toiminta, joka on lapsien suunnittelemaa ja toiminta, johon osallistumisensa saavat lapsen itse määrittää. (Kinos 2001, 30,38.) Lapsilähtöisen ajattelun pääperiaatteena on

lapsen yksilöllisyyden kunnioittaminen ja tasa-arvoisuus. Tällöin kaikki lapset hyväksytään sellaisina kuin he ovat ja jokainen lapsi on yhtä tärkeä ja arvokas. Kaikkien lasten tarpeet ja kiinnostuksen kohteet ovat siis kasvattajalle samanarvoisia ja yhtä tärkeitä. (Hytönen 1997, 14.)

Tärkeänä osana lapsilähtöisyyttä on myös lasten toimijuus heidän omassa elämässään. Toimijuudella tarkoitetaan aktiivista toimintaa, osallisuutta, valinnan mahdollisuuksia, vapaaehtoisuutta ja voimaa valita itse miten toimii. Ryhmässä tehdään asioita, joihin jokainen voi vaikuttaa. Toimijuus tarkoittaa sitä, että opitaan toimimaan aloitteellisesti ja vastuullisesti. Toimijat kyseenalaistavat itsestään selvänä pidettyjä asioita, he vastustavat niitä ja saavat mahdollisuuden toimia toisin kuin yleensä. (Kumpulainen, Krokfors, Lipponen, Tissari, Hilppö & Rajala 2010, 23.)

Lasten toimijuus näyttäytyy selkeimmin perheessä ja vertaissuhteissa. Päiväkoti mahdollistaa puitteet lasten keskinäiselle vuorovaikutukselle. Ikätovereiden kanssa toimiessa lapset voivat tuoda itsenäisesti esille toimijuuttaan ja lasten keskinäiset suhteet ovat avoimempia omille neuvotteluille. Aikuisten ja vanhempien kanssa vuorovaikutus on erilaista kuin lasten kesken. (Lehtinen 2000, 20.)

Vuorovaikutussuhteissa lasten kesken muodostuu rooleja ja he saavat kokemuksia ryhmään kuulumisesta ja siinä toimimisesta. Lasten keskinäiset suhteet kehittävät heidän identiteettiään toimijoina. He kykenevät innovatiiviseen toimintaan ja muuttamaan vuorovaikutusprosessia tahtomallaan tavalla. (Lehtinen 2000, 21.) Kognitiivinen kehittyminen tapahtuu lapsilla yksilöllisesti. Pätevyyttä toimijana ei määrittele kognitiivinen kypsyys, vaan sen määrittelee osaamisen sijaan tekeminen (Lehtinen 2000, 24). Osallistuminen sosiaalisiin tilanteisiin ja niissä oman aseman rakentaminen on merkityksellistä. Toimijana ollessaan lapsi pyrkii saamaan arkielämää hallintaansa ja jakamaan sitä ja sen hallintaa muiden lasten kesken. (Lehtinen 2000, 25.)

3.2 Lapsen kohtaamisen tärkeys osallistaessa

Lasten osallisuuteen tarvitaan aikuisen aktiivisuutta. Lapsiryhmän kanssa toimittaessa ohjaaja pystyy omalla toiminnallaan vaikuttamaan lasten osallisuuden kokemiseen. Hyvällä kasvattajan ja lapsen välisellä kohtaamisella voi olla suurikin merkitys lapselle tilanteen kokemiseen ja luottamuksellisen ilmapiirin syntymiseen.

Osallistamisen yksi tärkeä vaihe on lapsen kohtaaminen ja huomioiminen. Aidon ja hyvän kohtaamisen avulla ohjaaja pystyy tukemaan lapsen osallisuuden kokemusta. Käsitteenä kohtaaminen voi kuulostaa yksinkertaiselta, mutta siihen liittyy monia eri osa-alueita. Se on tilanne, jossa ihmiset jakavat jotain yhdessä, se on ihmisten välistä kommunikaatioita, jossa jaetaan jotain kaikille osapuolille (Voutilainen 2004b). Kaikilla on oikeus tulla kohdatuksi kokonaisvaltaisesti, kaikki elämänalueet huomioiden, niin yksilönä kuin osana perhettään, ympäröivää yhteisöä ja yhteiskuntaa. (Talentia ry 2013, 8.)

Kohtaaminen voi vaikuttaa yksinkertaiselta ja helpolta, mutta tarkemmin tarkasteltaessa voidaan huomata, että onnistunut kohtaaminen riippuu monesta eri tekijästä. Hyvä kohtaaminen on kiireetöntä läsnäoloa, kokemusten, osaamisen, ajatusten ja tunteiden jakamista. Yksinkertaisuudessaan se on välittämistä ja osallistumista. (Voutilainen 2004a.) Etenkin lasten kanssa kiireettömään läsnäoloon on tärkeää kiinnittää huomiota aidon kohtaamisen saavuttamiseksi, sillä lapset vaistoavat, jos aikuinen ei ole oikeasti kiinnostunut lapsesta ja hänen ajatuksistaan. Jos kohtaaminen ei ole aitoa, ei ihmisten välille synny luottamusta. Hyvään kohtaamiseen tarvitaan luottamusta ja luottamus kasvaa hyvän kohtaamisen ansioista, ne kulkevat niin sanotusti käsi kädessä.

Kohtaamisen avulla voidaan vahvistaa sosiaalista pääomaa, henkistä hyvinvointia ja luottamuksellista ilmapiiriä lähiyhteisöön. (Voutilainen 2004b.)

Hyvin kohdatuksi tulemisen jälkeen ihminen voi tulla ymmärretyksi, jonka jälkeen seuraa mahdollisesti omana itsenään hyväksytyksi tuleminen. Kohtaaminen ja hyväksytyksi tuleminen kasvattavat ihmisen luottamusta yhteisöön ja rohkaisevat avoimuuteen ja rohkeampaan osallistumiseen. (Voutilainen 2004b.)

4 Pienten lasten kehitys

Opinnäytetyömme kannalta keskeisimmässä osassa ovat päiväkotien lapset. Lasten ikä ja kehitys tuli ottaa huomioon osallistamismenetelmien kehittämisessä menetelmien toimivuuden kannalta. Menetelmien käytössä lasten tietty kehityksen taso ei ole edellytys käytölle, vaan kasvattajalla tulee olla herkkyyttä huomata ja ohjata lasta enemmän, jos lapsi ei ymmärrä ohjeita tai osaa toimia niiden mukaisesti. Seuraavaksi kerromme lasten kielellisestä kehityksestä, sosiaalisten taitojen kehityksestä sekä motorisesta ja itsesäätelytaitojen kehityksestä.

Lapset ymmärtävät puhetta paljon ennen kuin he itse oppivat puhumaan. Pienten lasten kielellinen kehitys on yksilöllistä. Alle vuoden ikäiset lapset reagoivat, kun heitä kutsutaan nimeltä ja osaavat esimerkiksi taputtaa kehotuksesta. Keskimäärin 18 kuukauden ikäisellä lapsella on 10–60 merkityksellistä sanaa. Tämän ikäinen lapsi ymmärtää enemmän kuin tuottaa itse puhetta ja pystyy noudattamaan lyhyitä toimintaohjeita. Kahden vuoden iässä lapsella on hallussa keskimäärin 250 sanaa ja lapsi osaa käyttää muutaman sanan pituisia sanayhdistelmiä. Kolmevuotiaan lapsen puhe on

melkein täysin ymmärrettävää. Lapsi osaa ilmaista esimerkiksi eri esineiden sijainnin. Tämän ikäisellä lapsella on käytössä kysymys- ja kieltolauseita. Lapsi oppii kertomaan tarinoita neljä- tai viisivuotiaana ja tällöin lapsi alkaa myös hallitsemaan ajan ilmaisun. (Lyytinen 2003, 48–68).

Sosiaalisuus on synnynnäinen piirre, joka on kytköksissä ihmisen temperamenttiin. Lapsilla sosiaalisuus ilmenee uusien tuttavuuksien tekemisenä ja uusien ihmisten aktiivisena kohtaamisena. Vaikka lapsi olisi synnynnäisesti sosiaalinen, se ei kuitenkaan tarkoita automaattisesti hyviä sosiaalisia taitoja. Lapsen sosiaalisten taitojen kehitykseen vaikuttavat erityisesti lapsen kasvuympäristö ja aikuisilta saatu palaute. Aikuisten tulisikin pyrkiä vahvistamaan lapsen sosiaalisia taitoja positiivisen palautteen avulla ja ohjaamalla lapsen käytöstä hyvien tapojen mukaiseksi palautteen antamisella sekä omalla esimerkillä. Silloin, kun lapsi huomaa, että ympäristö reagoi häneen positiivisesti lapsi uskaltaa lähestyä heitä uudelleen ja lapsen vuorovaikutustaidot alkavat kehittyä jo nuorella iällä. Lapsella on synnynnäinen valmius vuorovaikutukselle, jota aikuisten tulisi pyrkiä vahvistamaan. (Keltikangas-Järvinen 2010, 38–40.)

Motorinen kehitys voidaan jakaa hienomotoriseen ja karkeamotoriseen, johon keskityimme osallistamismenetelmien kehittämisen aikana tarkemmin. Karkeamotoriikkaan kuuluu kehon hallinta ja sen edellyttämät taidot. Tällaisia taitoja ovat esimerkiksi kävely, juoksu ja hyppiminen. Hienomotoriikalla tarkoitetaan tarkkojen ja täsmällisten liikkeiden hallitsemista, esimerkiksi kädentaidot, kuten saksilla leikkaaminen. (Talvitie, Niittamo, Berg, Immonen, Storås 1998.) Lapsen ollessa 18 kuukauden ikäinen liikkuminen on vilkasta ja ympäristöä tutkitaan aktiivisesti. Tällöin lapsi oppii hallitsemaan tasapainoaan paremmin ja kulkemaan erilaisissa maastoissa. (Karvonen, Siren-Tiusanen, Vuorinen 2003, 58–62.) Kaksivuotiaana lapsi opettelee juoksemista ja pallon potkimista, lapsi osaa kiivetä ja laskeutua itse portaita ottamalla tukea (Sillanpää, Herrgård, Iivanainen, Koivikko, Rantala 2004, 63). Kolmevuotiaana lapsi alkaa ottamaan ikätovereiltaan mallia liikkumisessa, joten taidot kehittyvät

monipuolisemmiksi. Hyppäystaidot kehittyvät ja lapsi opettelee yhdellä jalalla hyppimistä, myös varpaillaan kävely ja kolmipyöräisellä polkupyörällä ajaminen onnistuu. Lapsi osaa soveltaa oppimiaan taitoja eri tilanteisiin sopivaksi neljävuotiaana ja liikkeiden laatu on parantunut. Lapsi pystyykin tämän ikäisenä seisomaan useita sekunteja yhdellä jalalla ja tasapainottelemaan ohutta viivaa pitkin ilman tukea. (Karvonen ym. 2003, 58–62.)

Lapsen itsesäätelyn kehitys alkaa jo vauvaiässä, kun vauva saa kokemuksia hallinnasta ja vaikuttamisesta. Näiden kokemusten myötä lapsen usko vaikutusmahdollisuuksiinsa kasvaa ja lapsi haluaa itse vaikuttaa yhä enemmän ympäristöönsä. Lapsen onnistuessa itsesäätelyssä hän haluaa tehdä sitä enemmän ja vaikuttamisen halu alkaa kasvaa. Taaperoiässä lapsi uskoo jo voivansa hallita täysin ympäristöään, mutta lopulta hän kohtaa kuitenkin taitojensa ja määräämisvaltansa rajat. Lapsen kognitiivinen kehitys ja vuorovaikutus ympäristön kanssa vievät lapsen kehitystä eteenpäin. Varhaiset kognitiiviset kyvyt, kuten esikielellinen kommunikaatio ja muistijärjestelmät koetaan vaikuttavan lapsen kykyyn säädellä omaa toimintaansa. (Aro & Laakso 2011, 21.) Lapsen käyttäytymisvalikoima alkaa kasvaa ja hän oppii toimimaan asetettujen toiveiden ja sääntöjen mukaisesti taaperoiässä, kun hänelle alkaa kehittyä halua ja taitoa matkia muita. Tätä kutsutaan sosiaalisesti oppimiseksi. Aikuinen voi tukea lapsen kehitystä tarjoamalla hänelle ratkottavaksi iänmukaisia haasteita ja antamalla lapsen tehdä itse valintoja. (Aro & Laakso 2011, 25–26.)

Aikuinen ohjaa lapsen toimintaa antamalla kielellisiä ohjeita toiminnan vaiheista lapselle ja tätä kautta lapsi oppii ohjaamaan itse omaa toimintaansa mukailen aikuisen hänelle antamia ohjeita. Varhaisen kognitiivisen kehityksen merkitystä itsesäätelytaidoille pohtineen Koppin (1982) teorian mukaan lapsen ymmärrys omasta toimijuudesta ja oma-aloitteinen tahdonalainen toiminta alkaa vahvistua lapsen ollessa 18 kuukauden ikäinen. Viimeistään kolmevuotiaana lapsen toiminta on jo tilanteiden vaatimusten mukaan sopeutuvaa sekä joustavaa, luovaa ja soveltamiskykyistä. (Aro & Laakso 2011, 43–44.)

Koppin teorian mukaan lapsen lähestyessä kahden vuoden ikää lapsella kehittyvät yhä vahvempia ja pitkäkestoisempia mielikuvia. Kehittyvät kielelliset taidot mahdollistavat sen, että lapsi kykenee muistamaan toimintamalleja ja sääntöjä pidempään ja kykenee noudattamaan niitä. Tiedonkäsittely ja muisti ovat kuitenkin vielä rajallisia, jonka takia lapsi tarvitsee selkeitä vihjeitä toiminnalle pystyäkseen toimimaan sujuvasti. Tukena lapsen itsesäätelylle on tietoisuus omasta toiminnasta, sen seuraamuksista ja muistikuvat ympäristön reaktioista eri tilanteissa sekä kehittyvät itsearviointitaidot. (Aro & Laakso 2011, 50–51.) On tärkeää lapsen minätietoisuuden kehittymisen kannalta, että aikuinen keskustelee lapsen kanssa hänen haluista, toiveista ja ajatuksistaan. Keskustelujen avulla lapsi saa kokemuksen mielen sisältöjen jakamisen tärkeydestä. (Aro & Laakso 2011, 53.) Lapsen kehitystä ohjaa ympäristöstä tuleva palaute ja palkkiot. Lapsi voi oppia, että oikein tekemällä hän saa kehuja ja väärin tekemällä voi saada toruja. Kehut ja palkkiot ohjaavat lapsen toimintaa ja kannustavat häntä opettelemaan uutta. (Aro & Laakso 2011, 14.)

5 Aiemmat opinnäytetyöt ja selvitykset

Lasten osallistamiseen liittyviä opinnäytetöitä on tehty aiemminkin. Tässä osiossa esittelemme muutamia aiheeseen liittyviä opinnäytetöitä ja selvityksiä. Aiemmin tehtyihin opinnäytetöihin tutustumalla saimme kerättyä tietoa siitä, minkälaisista lähtökohdista osallisuutta päiväkotiympäristössä on lähestytty sekä miten osallisuutta on näissä opinnäytetöissä tai selvityksissä lisätty. Valitsimme seuraavat opinnäytetyöt, koska ne sijoittuvat päiväkotiympäristöön ja niissä käsitellään lasten osallisuutta päiväkodeissa eri näkökulmista, kuin meidän opinnäytetyössämme.

Laurean ammattikorkeakoulussa sosiaalialaa opiskelleet Kaitasuo ja Lindqvist tekivät toiminnallisen opinnäytetyön, jonka tavoitteena oli havainnollistaa

osallistavan ja toiminnallisen projektin kautta, miten lasten osallisuutta voidaan vahvistaa varhaiskasvatuksessa. Tuotoksena oli suunnitella yhdessä lasten kanssa uusi leikkihuone päiväkodille. Kaitasuo ja Lindqvist kävivät päiväkodilla vetämässä leikkejä ja pelejä lapsille, tavoitteena kartoittaa lasten toiveita siitä, mitä he haluaisivat uudessa leikkihuoneessa olevan. Projektin aikana Kaitasuo ja Lindqvist hyödynsivät osallistavia menetelmiä. Näitä olivat haastattelut, havainnointi sekä kirjallinen ja suullinen palaute. Palautteen ja havaintojen perusteella huomattiin, että toimintamenetelmät osoittautuivat hyödyllisiksi lasten osallistamisessa. (Kaitasuo & Lindqvist 2011.)

Toinen opinnäytetyö on Saarenmaan opinnäytetyö, jonka tarkoituksena on ollut selvittää Muksulanmäen päiväkodin Herukka- ja Eskariryhmän lasten mielipiteitä ja toiveita päiväkodin toiminnasta. Saarenmaa on tehnyt opinnäytetyötänsä varten tutkimusta, jonka avulla pyrittiin lisäämään päiväkodin lapsilähtöisyyttä osallistamalla heidät toiminnan suunnitteluun. Hän on käyttänyt menetelmänä haastattelua, joka on toteutettu pelin muodossa. Haastattelulla on pyritty kartoittamaan lasten mielipiteet päiväkodin toiminnasta ja heidän haaveensa siitä, mitä he haluaisivat tulevaisuudessa päiväkodissa tehdä. Tuloksista käy ilmi, että päiväkodissa on jo paljon sellaista toimintaa, minkä lapset kokevat mieluisaksi ja lasten haaveet tulevaisuuden toiminnasta ovat sellaisia asioita, mitä he ovat päiväkodissa jo aikaisemmin tehneet. (Saarenmaa 2013.)

Vuonna 2008 Stenvall ja Seppälä tekivät selvityksen pääkaupunkiseudun päiväkotien lasten osallisuudesta. Julkaisussa keskitytään siihen, millä tavalla päiväkodit suhtautuvat osallisuuteen, miten osallisuus päiväkodeissa määritellään sekä lasten vaikutusmahdollisuuksiin. Stenvall ja Seppälä selvittivät teoksessaan myös millaiset edellytykset lasten osallisuuden lisäämiselle päiväkodeissa ovat. Julkaisussa selvisi, että suuressa osassa päiväkodeista osallisuus määriteltiin edelleen toimintaan osallistumiseksi ja tekemiseksi. Aikuisia ja lapsia ei nähty osallisuuden näkökulmasta tasa-arvoisina, vaan osallisuuden koettiin olevan aina aikuislähtöistä. Päiväkodeissa

osattiin nimetä monia toimintatapoja joiden koettiin edistävän osallisuutta, tällaisia menetelmiä olivat esimerkiksi sadutus ja aktiivinen oppiminen. (Stenvall & Seppälä 2008.)

Leinonen teki vuonna 2010 Pro gradun lasten osallisuudesta pääkaupunkiseudun kunnallisessa päivähoitossa. Gradussa tarkasteltiin osallisuuden lisäksi varhaiskasvattajien ammatillisuutta ja toimintaa lasten osallisuuden mahdollistajina. Leinonen tarkasteli lasten osallisuutta vaiheittain rakentuvana kokonaisuutena Shierin (2001) osallisuuden tasomallin näkökulmasta. Osallisuutta tarkastellaan tasomallisissa aikuisen toiminnan kautta. Pääkaupunkiseudun päiväkotieihin keskittyvä Gradua varten tehty tutkimus suoritettiin kyselynä päiväkotien työtiimeille. Kyselyyn vastasi 56,59 % pääkaupunkiseudun tiimeistä. Kyselyn tulokset jakautuivat neljään komponenttiin, joista kolme nimettiin osallisuuden tasomallin mukaan. Tulokset analysoitiin pääkomponenttianalyysin avulla. Tuloksissa todettiin, että Shierin tasomalli soveltui lasten osallisuuden määrittämiseen pääkaupunkiseudun varhaiskasvatuksessa. Tuloksissa korostui lapsen kuulemisessa, leikin ja vuorovaikutuksen tukemisessa, aikuisen ja lapsen arkipäiväisissä kohtaamisissa ja vallan jakamisessa varhaiskasvattajien ammatillisuuden merkitys. (Leinonen 2010.)

6 Opinnäytetyön tavoite ja tarkoitus

Opinnäytetyömme tavoitteena oli tehdä päiväkotien kasvattajille työväline, jonka avulla 2–4-vuotiaiden lasten osallisuutta heille suunnatun toiminnan suunnittelussa voidaan lisätä. Työkaluksi muodostui opas, joka sisältää toiminnan suunnitteluun tarkoitettuja osallistamismenetelmiä. Oppaan menetelmiä käyttämällä on mahdollista saada lisättyä lasten osallisuutta päiväkodeissa.

Opinnäytetyön tuotoksena syntyi opas pienten lasten osallistamisesta toiminnan suunnitteluun, jossa kerromme tiiviisti mitä osallistaminen on ja miksi se on tärkeää. Oppaassa kerrotaan myös ohjaajan tärkeästä roolista lapsia osallistaessa ja siinä on valmiita käytännön menetelmiä osallistamiseen. Opinnäytetyömme tuotoksena syntyvä opas on suunnattu päiväkodeissa lasten kanssa toimiville kasvattajille. Oppaan tarkoituksena on tukea kasvattajia lasten osallistamisessa sekä antaa kasvattajille uusia käyttövalmiita menetelmiä toiminnan suunnitteluun yhdessä lasten kanssa. Opinnäytetyömme ja sen tuotoksen tarkoituksena onkin lisätä lasten osallisuutta päiväkodeissa siten, että lapsia otettaisiin enemmän mukaan heille suunnatun toiminnan suunnitteluun ja tehtäisiin toiminnasta näin ollen lapsilähtoisempää.

Oppaan menetelmien tavoitteena on mahdollistaa kehitykseltään eritasoisten lasten osallistuminen toiminnan suunnitteluun ja oman mielipiteen kertomiseen. Tietty kehityksen taso lapsella ei ole edellytys menetelmien käytölle, vaan kasvattajalla on oltava herkkyyttä tunnistaa, ymmärtääkö lapsi ohjeet ja osaako hän toimia niiden mukaisesti. Lapsi voi oppia uusia asioita ja hän voi kehittyä mielipiteensä ilmaisemisessa, jos kasvattaja ottaa lasten osallistamisen menetelmien avulla käyttöön osaksi päiväkodin arkea. Tavoitteena oli kehittää oppaaseen sellaisia menetelmiä, joita kasvattajat voivat soveltaa ryhmänsä lasten tarpeisiin ja taitoihin sopiviksi.

Kohderyhmäksi valikoituivat 2–4-vuotiaat lapset. Aron ja Laakson mukaan kahdesta vuodesta ylöspäin lapsen kielelliset taidot ovat kehittyneet jo sen verran, että lapsi kykenee muistamaan toimintamalleja ja sääntöjä pidempään ja kykenee noudattamaan niitä. Tiedonkäsittely ja muisti ovat kuitenkin vielä rajallisia, jonka takia lapsi tarvitsee selkeitä vihjeitä toiminnalle pystyäkseen toimimaan sujuvasti. (Aro & Laakso 2011, 50–51.)

7 Opinnäytetyön toteutus ja tiedonhankinnassa käytetyt menetelmät

Opinnäytetyön tavoitteena on lisätä lasten osallisuutta päiväkodeissa siten, että lapset osallistetaan heille suunnatun toiminnan suunnitteluun. Opinnäytetyön tuotoksen tarkoituksena on antaa päiväkotien lapsille tasavertainen mahdollisuus vaikuttamiseen ja kokemus osallisuudesta. Toteutimme opinnäytetyön suunnattuna kaikille päiväkotien kasvattajille. Opinnäytetyömme toteutus oli toiminnallinen.

7.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toiminnallisen opinnäytetyön tarkoituksena on käytännön toiminnan opastaminen ja ohjeistaminen (Vilkkä & Airaksinen 2003, 9). Tarkoituksenamme oli antaa päiväkodeissa työskenteleville kasvattajille oppaan avulla keinoja ja ideoita osallisuuden lisäämiseen lasten keskuudessa. Tavoitteenamme oli näin myös tukea lapsilähtöisyyden lisäämistä päiväkodeissa. Toteutimme ohjeistuksen oppaan muodossa, mihin keräsimme tietoa ja tapoja pienten lasten osallistamisesta toiminnan suunnitteluun ja sen tärkeydestä. Toiminnallisessa opinnäytetyössä yhdistyvät käytännön toteutus ja raportointi (Vilkkä & Airaksinen 2003, 9). Toiminnallisen opinnäytetyön raportista tulee selvittää mitä, miksi ja miten opinnäytetyö on tehty, millainen prosessi se on ollut ja mihin tuloksiin siinä on päädytty (Vilkkä & Airaksinen 2003, 65).

Opinnäytetyönprosessissa mukailimme Kari Salosen (2013) kehittämistoiminnan konstruktivistista mallia. Mallin mukaan prosessi etenee siten, että siinä on aloitusvaihe, suunnitteluvaihe, esivaihe, työstövaihe, tarkistusvaihe, viimeistelyvaihe ja valmis tuotos. (Salonen 2013, 20.) Aloitusvaiheessa löysimme kehittämistarpeen ja mietimme, mikä olisi sille sopiva toimintaympäristö ja ketkä olisivat toimijoita. Tämän jälkeen siirryimme suunnitteluvaiheeseen, jossa ideoimme opinnäytetyömme tavoitteet,

toimintavaiheet sekä mietimme, kuinka materiaali kerätään. Salosen mallissa seuraavaksi tulisi esivaihe, mutta meidän prosessissamme sitä vaihetta ei ollut, vaan siirryimme suoraan työstövaiheeseen, jossa keräsimme materiaaleja ja aineistoja sekä kehitimme ja kokeilimme osallistamismenetelmiä. Seuraavana vaiheena oli tarkistusvaihe, jonka aikana arvioimme tuotosta. Päädyimme parantelemaan raporttia sekä tuotosta ja sen jälkeen siirryimme viimeistelyvaiheeseen viimeistelemään tuotoksen ja raportin. Valmiina tuotoksena syntyi raportti, opas sekä diaesitys, jonka tuleme esittämään seminaaripäivänä. Lopuksi opinnäytetyömme julkaistaan Theseuksessa.

7.2 Tiedonkeruumenetelmät

Opinnäytetyön tekoprosessin aikana keräsimme teorian tietoa tutustumalla lasten kehityksen ja kasvun vaiheista kertovaan kirjallisuuteen. Etsimme tietoa lasten osallisuuden liittyvistä aiemmin tehdyistä opinnäytetöistä ja saimme niistä vinkkejä lähteisiin. Hankimme teorian tietoa myös etsimällä kirjastosta sekä Internetistä teoksia tai Internet-sivustoja, joista saimme hyvää teoriaa lähdeaineistoksi. Pyrimme valitsemaan sellaista teoriaa, jossa tiedot olisi päivitetty 2000-luvulla. Teorian tietoa valitessamme otimme huomioon, että teorian tiedot voidaan soveltaa opinnäytetyöhömme sopiviksi, vaikka ne eivät suoraan käsittelee pienten lasten osallistamista. Keräsimme osallistamismenetelmiämme varten ideoita tutustumalla jo valmiisiin toiminnan suunnitteluun käytettäviin menetelmiin ja oppaisiin. Löysimme paljon tietoa eri asiakasryhmien, kuten nuorten, aikuisten ja kehitysvammaisten kanssa käytettävistä menetelmistä, joita hyödynsimme suunnitellessamme omalle kohderyhmällemme sopivia osallistamismenetelmiä. Valmiista oppaista saatujen ideoiden pohjalta kehitimme kymmenen lasten toiminnan suunnitteluun tarkoitettua osallistamismenetelmää. Tietoa kehittämiesme osallistamismenetelmien toimivuudesta käytännössä keräsimme antamalla osallistamismenetelmiä päiväkodissa työskentelevien kasvattajien kokeiltavaksi.

Kokeilujen sujumista havainnoimalla saimme kerättyä tietoa, ovatko menetelmät lasten kanssa toteutettavissa.

Havainnointi on menetelmänä paras silloin, kun havainnoitavat eivät itse pysty keskustelemaan tutkittavista ilmiöistä (Koivula 2010, 61). Pienillä lapsilla puheen kehitys on yksilöllistä. Kaksivuotiaat osaavat monesti käyttää puheessaan kahden tai useamman sanan yhdistelmiä, kun taas kolmevuotiaan lapsen puhe on lähes täysin ymmärrettävää. (Lyytinen 2003, 48–68.) Suurin osa osallistamismenetelmien toimivuuteen keskittyviin kokeiluihin osallistuneista lapsista olivat 2–4-vuotiaita, mutta mukana oli myös kaksi alle kaksivuotiaista lasta. Nuorimmat kohderyhmän lapsista eivät välttämättä pystyneet vielä keskustelemaan ilmiöistä, joita havainnoimme, kuten olivatko ohjeet helppo ymmärtää. Lisäksi täytyy kriittisesti pohtia pystyvätkö 2–3-vuotiaat lapset ilmaisemaan mielipidettään kokeilemillamme tavoilla. Menetelmiä kokeillessamme keskityimme havainnoimaan ohjeistuksen ymmärrettävyyttä ohjaajan sekä lapsien näkökulmasta. Menetelmien kokeiluja havainnoimalla halusimme saada myös selville, ovatko menetelmät liian haastavia ikäryhmän lapsille vai toimivatko menetelmät halutulla tavalla.

Havainnoiteja suoritettiin yhteensä seitsemän kertaa yhdessä päiväkodissa. Ensiksi kysyimme päiväkodin johtajalta, olisiko kyseisessä päiväkodissa mahdollista kokeilla ja havainnoida suunnittelemissamme osallistamismenetelmiä käytännössä. Tämän jälkeen saimme suostumuksen sähköpostilla Joensuun päivähoidon johtajalta sekä pyysimme kahta päiväkodin kasvattajaa osallistumaan osallistamismenetelmien kokeilemiseen. Lasten vanhemmilta kysyimme suullisesti, saavatko lapset osallistua menetelmien käyttöön. Kerroimme heille mitä varten osallistamismenetelmät on suunniteltu, miten niiden kokeilu tapahtuu käytännössä ja mitä varten menetelmiä kokeillaan. Tämän jälkeen lasten vanhemmat antoivat meille suostumuksensa. Päiväkodin johdon, kokeiluihin osallistuneiden työntekijöiden ja lasten vanhempien kanssa sovittiin, että lasten ja työntekijöiden henkilöllisyydet pidetään salassa. Lapset, joiden kanssa käytettiin osallistamismenetelmiä, olivat suurin osa 2–4-vuotiaita,

lukuun ottamatta kolmeen kokeilun osallistunutta kahta 1,5-vuotiasta lasta. Seitsemästä havainnointikerrasta neljässä osallistamismenetelmää kokeili lasten kanssa päiväkodin työntekijä

Havainnoitaessa tilanne nähdään alkuperäisenä ja aidossa kontekstissa. Tutkijan tulee päättää millaisessa roolissa hän on. (Koivula 2010, 61.) Päätimme, että havainnoija on näillä kokeilukerroilla passiivisesti osallistuva havainnoija. Passiivisesti osallistuva havainnoija ei vaikuta tilanteen kulkuun, mutta hän voi vaikuttaa tutkimustilanteeseen läsnäolollaan (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Neljänä kertana havainnoija ei osallistunut toimintaan, mutta oli samassa tilassa havainnoimassa, jossa toiminta tapahtui, joten läsnäolo on voinut mahdollisesti vaikuttaa tilanteeseen.

Havainnointia käytimme kokeillessamme toimivatko kehittämämme osallistamismenetelmät lasten kanssa. Ohjeistimme ryhmän ohjaajalle jonkin kehittämistämme menetelmistä ja havainnoi sivussa menetelmän toimivuutta. Havainnoinnin tarkoituksena oli saada tietoon, toimiiko menetelmä halutulla tavalla ja onko ohjeistus tarpeeksi selkeä, vai pitääkö sitä vielä muuttaa. Keskityimme havainnoimaan ohjaajan toimintaa, osallistamismenetelmien ohjeiden ymmärrettävyyttä ja menetelmän toimivuutta.

Neljällä kerralla havainnoimme osallistamismenetelmän toimivuutta päiväkodin työntekijän tekemänä, jolloin havainnoimme ohjaajan toimintaa, osallistamismenetelmien ohjeiden ymmärrettävyyttä ja menetelmän toimivuutta. Kolmella kerralla kokeilun ohjasimme osallistamismenetelmän kokeilun itse. Näinä kolmena kertana joina itse kokeilimme osallistamismenetelmiä käytännössä, keskityimme menetelmän toimivuuteen; saiko menetelmän avulla kerättyä tarvittavaa tietoa ja onnistuiko menetelmää käyttäessä ohjaaja huomioimaan kaikkia lapsia tasapuolisesti. Menetelmän käytön jälkeen kirjasimme muistiinpanoja kokeilun sujumisesta, ohjeiden ymmärrettävyydestä, menetelmän käytännöllisyydestä ja siitä, mikä menetelmän käytössä tuntui toimivalta ja mikä haastavalta. Päädyimme itse kokeilemaan menetelmiä käytännössä, koska halusimme saada kokemusta osallistamismenetelmien käytön haasteista ja hyödyistä.

7.3 Osallistamismenetelmien kokeilut

Oppaan kymmenestä osallistamismenetelmästä on käytännössä kokeiltu seitsemää eri menetelmää. Kokeilimme itse kolmea menetelmää, joita ovat tuumaustalkoot, liikennevalo ja tykkäysrinki. Tuumaustalkoot-menetelmän kokeiluun osallistui viisi 1,5–4-vuotiasta lasta. Lapset istuivat ympyrässä ja jokainen lapsi sai vuorollaan kertoa mitä haluaisi tehdä. Ehdotusten toteuttamiskelpoisuuden vuoksi lapset saivat miettiä, mitä haluaisivat tehdä aamupäivällä sisällä. Jokainen lapsi sai kertoa ehdotuksensa omalla vuorollaan ja ne kirjattiin ylös. Tämän jälkeen ehdotukset käytiin läpi, jonka jälkeen lapset kävivät vuorotellen kuiskaamassa meille minkä vaihtoehdon valitsevat, jotta lapsi ei valitsisi ehdotusta vain, koska kaverikin valitsi. Tämän jälkeen eniten ääniä saanut vaihtoehto toteutettiin. Menetelmän avulla lapset saivat itse päättää aamun yhteisen toimintansa ja ne ehdotukset joita ei sillä kertaa valittu pystyttiin toteuttamaan myöhemmin.

Liikennevalo nimisen menetelmän kokeiluun osallistui viisi 1,5–4-vuotiasta lasta. Menetelmän aikana lapset osoittavat mielipiteensä näyttämällä punaista tai vihreää korttia. Lapset istuivat kanssamme ympyrässä ja aluksi kysyimme lapsilta niin sanottuja harjoituskysymyksiä, kuten: ”Tykkäätkö syödä jäätelöä?”. Harjoituskysymysten kysymisen aikana näytimme lapsille mallia, miten korttien avulla voidaan kertoa oma mielipide. Harjoituskysymysten jälkeen siirryttiin toimintaehdotuksiin, jotka olimme valinneet etukäteen. Vaihtoehtoja oli yhteensä neljä. Lasten hyväksyessä yhden vaihtoehdon, alettiin sitä kehittämään samaa tekniikkaa käyttäen pidemmälle jatkoehdotuksen avulla. Kokeilimme myös tykkäysrinki -menetelmää neljän 3–4-vuotiaan lapsen kanssa. Menetelmän käytön aikana lapset seisoivat ympyrässä ja kertoivat omalla vuorollaan, mitä he tykkäisivät tehdä. Kertoessaan lapsi meni kyykkyyyn ja muut lapset, jotka pitivät samasta asiasta, menivät myös kyykkyyyn. Aluksi kerroimme itse esimerkkejä ja kysyimme pitävätkö lapset samasta asiasta; ”Jos sinäkin tykkäät

hiihtää, mene kyykkyyh.

. Harjoittelun avulla lapset saivat kiinni ideasta ja lopulta menetelmää käyttämällä saimme kerättyä ideoita lapsilta paljon ideoita.

Neljällä kokeilukerralla olimme sivusta seuraavan havainnoijan roolissa. Näinä kertoina menetelmiä kokeilivat kaksi päiväkodissa työskentelevää kasvattajaa. Molemmat kokeilivat kahta eri menetelmää, akvaariota, ideataulua, mukavuusjanaa ja mielipiteen ilmaisua liikkeen avulla. Ennen osallistamismenetelmän kokeiluja ohjaajalle annettiin menetelmän ohjeet luettavaksi, jonka jälkeen ohjaaja kertoi omin sanoin miten menetelmää käytetään. Havainnoinnin avulla saimme tietää, ovatko ohjeet helposti ymmärrettävissä vai tarvitseeko niitä tarkentaa. Akvaarion kokeiluun osallistui kuusi 2–4-vuotiasta lasta. Ohjaaja ja lapset istuivat ympyrässä, jonka keskelle ohjaaja toi käytettävissä olevia materiaaliveitoehtoja, kuten muovailuvahaa, tussuja ja palloja. Lapsista valittiin kaksi vapaaehtoista, jotka menivät ringin keskelle ja kertoivat mitä materiaaleilla voisi tehdä. Ohjaaja kirjasi lasten ehdotukset paperille, ja tämän jälkeen lapset äänestivät mitä haluaisivat tehdä viemällä oman nimilappunsa jonkin materiaalin eteen. Menetelmä todettiin toimivaksi, ja lapset myös intoutuivat keskustelemaan siitä, mitä materiaaleilla voisi tehdä ja jakoivat yhdessä ideoita.

Ideataulua oli kokeilemassa ohjaajan lisäksi viisi 1,5–3-vuotiasta lasta. Ohjaaja levitti eri toimintoja, kuten ulkoilua ja piirtämistä kuvaavia kortteja pöydälle. Näistä kuvista jokainen lapsista sai valita yhden, jonka haluaisivat toteuttaa päivän aikana. Lapset kävivät kiinnittämässä kuvat sinitaralla kartongille. Tällä tavalla lapset saivat itse suunnitella päivän leikkinsä. Mukavuusjanaa kokeiltiin 2–4-vuotiaiden lasten kanssa. Kokeilemassa oli neljä lasta. Ohjaaja asetti lattialle narun, ja selitti lapsille, että toiseen päähän mennään, jos ohjaajan ehdotus on lapselle todella mieluisa ja toiseen päähän mennään, jos ehdotus ei kiinnosta ollenkaan. Lapsi voi myös asettua mihin tahansa kohdalle janaa, riippuen ehdotuksen mieluisuudesta. Aluksi ohjaaja käytti harjoituskysymyksiä, jotta lapset ymmärsivät mitä heidän tulisi tehdä. Menetelmää havainnoitaessa ja ohjaajan kanssa keskusteltaessa tuli selväksi harjoittelukysymyksien tärkeys totuuden mukaisten vastauksien saamiseksi. Mielipiteen ilmaisua liikkeiden

avulla kokeiltiin myös neljän 2–4-vuotiaan lapsen kanssa. Tätäkin menetelmää kokeiltaessa tuli selväksi, kuinka tärkeitä harjoituskysymykset ovat. Lapset seisoivat puolikaareissa ja ohjaaja esitti lapsille toimintaehdotuksia, kuten: ”Se, joka haluaa piirtää, menee kyykkyyhyn.”. Menetelmä oli aluksi hankala, mutta lapset käännettiin lopulta selin toisiinsa, jolloin he eivät nähneet menikö kaveri kyykkyyhyn, tämän jälkeen lapset osasivat kertoa oman mielipiteensä paremmin.

Kokeilimme menetelmiä käytännössä lapsiryhmien kanssa, jotta näkisimme, mitkä menetelmät toimivat ja onko joissakin menetelmissä vielä kehitettävää. Menetelmien kokeilun aikana havainnoija havainnoi ohjeiden sekä menetelmien toimivuutta sivusta seuraamalla. Menetelmien kokeilu oli erittäin antoisaa ja hyödyllistä lopullisen tuotoksen kannalta. Erittäin tärkeää oli kokeilla onko tekemämme ohjeistus tarpeeksi selkeä ja helposti ymmärrettävä, jonka vuoksi annoimme ryhmän ohjaajalle menetelmän ohjeet luettavaksi. Niiden menetelmien kohdalla, joista kysyttiin lisäohjeita, ohjeistus kirjoitettiin uudelleen ja niihin tehtiin tarvittavat muutokset. Ohjaaja sai itsenäisesti käyttää menetelmää meidän havainnoissa. Lopuksi ohjaaja sai antaa palautetta menetelmän toimivuudesta. Saimme palautetta esimerkiksi ohjeiden sanallisesta muotoilusta. Palautteiden avulla pystyimme muotoilemaan ohjeet helpommin ymmärrettävämmiksi. Osallistamismenetelmien muokatut ohjeistukset päätyivät prosessin lopuksi valmistuvaan oppaaseen.

Havainnoitaessa huomasimme, että kasvattajat pystyivät ohjeistamaan menetelmät tekemiemme ohjeiden avulla ryhmälleen siten, että ryhmä pääosin ymmärsi ohjeet ja pystyi toimimaan niiden mukaan sekä tuomaan mielipiteensä ilmi menetelmän avulla. Havainnoissa osallistamismenetelmien kokeiluja 2–4-vuotiaiden kanssa ohjeiden ymmärtäminen tuli ilmi esimerkiksi siten, että Akvaario menetelmän aikana useat eri lapset kertoivat, mitä haluaisivat tehdä esillä olevilla materiaaleilla. Mielipiteen ilmaisemista liikkeen avulla kokeiltaessa 3–4-vuotiaiden kanssa havainnoija huomasi, että harjoittelukysymykset ovat tärkeitä ennen toimintaa, jotta lapset eivät tekisi liikkeitä vain siksi, että se olisi kivaa ja jännittävää. Menetelmän kokeilussa havainnoija huomasi, että lapsi saattaa haluta tehdä saman liikkeen kuin muutkin. Tätä voidaan ehkäistä

esimerkiksi siten, että lapset ovat piirissä selät toisiinsa päin. Osassa ryhmistä, joiden kanssa menetelmiä kokeiltiin, ohjaajat eivät olleet aiemmin käyttäneet tällaisia menetelmiä. Kehittämämme osallistamismenetelmät toimivat käytännössä ja uskomme, että jos menetelmät otetaan vakituiseen käyttöön, kasvattajat ja heidän ryhmänsä omaksuvat menetelmät ja hyötyvät niistä enemmän. Oppimisen kannalta olisi myös tärkeää, että kasvattajat antavat lapsille positiivista palautetta, kun lapset toimivat ohjeiden mukaisesti.

8 Opas päiväkodeissa työskenteleville kasvattajille – Lasten osallistaminen toiminnan suunnitteluun

8.1 Tuotoksen esittely

Teimme oppaan kaikille päiväkotien kasvattajille. Oppaan avulla he saavat tietoa osallistamisesta ja sen tärkeydestä sekä saavat käyttöönsä menetelmiä, joilla he voivat osallistaa lapsia toiminnan suunnitteluun. Tuotos voi antaa kasvattajille uusia ideoita osallistamiseen ja myös mahdollisesti auttaa heitä itse kehittämään uusia tapoja lasten osallistamiseen. Kehitimme kymmenen menetelmää lasten osallistamiseen toiminnan suunnittelussa. Teimme kuvallisia menetelmiä, jos lapselle on hankalaa ilmaista itseään suullisesti tai lapsi ei halua ilmaista itseään puheen avulla. Kehitimme myös liikunnallisia menetelmiä sekä sellaisia, joissa mielipide ilmaistaan puhumalla. Pyrimme huomioimaan eri-ikäiset ja eri kehitysasteella olevat lapset siten, että kehitimme monipuolisesti menetelmiä, joita pystyy toteuttamaan eri tavoin.

Päädymme siihen, että teemme opinnäytetyön lasten osallisuuden lisäämisestä osallistamalla lapsia toiminnan suunnitteluun, koska koemme sen tärkeäksi ja haluaisimme, että lasten itse suunnittelema toiminta olisi osana päiväkotien

arkea. Opinnäytetyön tuotoksena päädyimmekin tekemään oppaan, joka käsittelee lasten osallistamista.

Raportin liitteenä on tekemämme opas, joka sisältää tietoa siitä, mitä osallistaminen on ja miksi osallisuus on tärkeää lapselle. Oppaassa kerrotaan myös ohjaajan innostajana toimimisen tärkeydestä osallistamisen kannalta sekä esitellään erilaisia menetelmiä lasten osallistamiseen toiminnan suunnittelussa. Opas on suunnattu kaikille päiväkotien kasvattajille, mutta siitä on varmasti hyötyä muillekin lasten kanssa työskenteleville aikuisille.

8.2 Lasten kehitys menetelmien kehittämisen perustana

Jo 22–24-kuinen lapsi hallitsee kehonsa niin hyvin, että hän kykenee seisomaan yhdellä jalalla potkaistessaan palloa ja kykenee heittämään palloa ja ottamaan sen kiinni istualtaan (Woolfson 2002, 114). Tämän ikäinen lapsi pystyy siis jo suorittamaan oppaaseen kehittämiämme liikunnallisia menetelmiä. Vaikka jo kaksivuotias lapsi osaisi noudattaa ohjeita ja tehdä liikkeitä, täytyy aina suhtautua kriittisesti siihen, osaako hän yhdistää liikkeen tekemisen ja mielipiteen ilmaisun. Päiväkotiryhmien kasvattajat tuntevat ryhmiensä lapsia ja näin ollen he voivatkin kokeilla, ymmärtääkö lapsi liikkeen tekemisen ja mielipiteen ilmaisun yhteyden. Tätä voi kokeilla esimerkiksi siten, että kasvattaja kysyy lapselta sellaisia kysymyksiä, joihin tietää jo itse vastauksen. Lapsen toimiessa ohjeiden avulla oikein voi kasvattaja päätellä, ymmärtääkö lapsi ohjeistuksen ja osaako hän toimia sen mukaisesti.

Kohderyhmämme lapset ovat siinä iässä, kun lapsi alkaa solmimaan ystävyysuhteita ja harjoittelemaan näiden ystävyysuhteiden mukanaan tulevien mahdollisten ristiriitatilanteiden ratkaisemista (Aaltonen ym. 2008, 33). On tärkeää, että lapset saavat harjoitella yhteisen päätöksen tekoa, tapahtui päätöksen teko sitten äänestämällä tai yhdessä puhuen päättämällä.

Tilanteessa, jossa lapsi ei halua tai pysty osallistumaan keskusteluun, hän voi myös osallistua kuuntelemalla. Lopuksi lapsi voi osallistua päätöksen tekoon, vaikka nostamalla kätensä tai nyökkäämällä.

Oppaan menetelmien avulla lapsella on myös mahdollisuus saada kuulluksi tulemisen kokemus. Kuulluksi tuleminen on tärkeässä osassa osallisuuden kokemusta ja kaikkien oppaan menetelmien avulla lapsi pystyy tuomaan oman mielipiteensä kuuluvaksi tai näkyväksi. Lapsen mielipiteen ja kertoman kuuleminen on ohjaajan vastuulla ja onkin tärkeää, että ohjaaja ilmaisee lapsille kuulleensa heidät, vaikka heidän valitsemaansa aktiviteettia ei tällä kertaa valittaisikaan.

Lapsien osallistumisen kannalta kasvattajan on hyvä muistaa tehdä yhdessä päätöksenteosta hauskaa. Menetelmien suorittamista ei kannata ottaa liian vakavasti. Lapsien osallistumiseen tulee aina olla matala kynnyks ja vaikka keskustelu lähtisi välillä eri aiheeseen, se ei haittaa. Tärkeintä on, että lapsi uskaltaa osallistua keskusteluun ja halutessaan saa jakaa mielessään olevia asioita muun ryhmän kanssa.

8.3 Menetelmätyypit

Valitsimme oppaaseen sellaisia menetelmiä, joita kasvattajat voivat soveltaa eri lapsien ja ryhmien tarpeisiin sopiviksi. Seuraavaksi esittelemme, minkä tyyppisiä menetelmiä valitsimme oppaaseen ja avaamme menetelmiä tarkemmin. Erityyppiset menetelmät sopivat eri-ikäisille lapsille ja seuraavaksi annamme esimerkkejä siitä, millaisten menetelmien avulla eri-ikäisiä lapsia saadaan osallistettua. Lyhyiden toimintaohjeiden ymmärtäminen alkaa lapsella noin 18 kuukauden iässä (Lyytinen 2003, 48–68) ja 22–24 kuukauden ikäinen lapsi onkin jo kehittynyt sen verran, että hän ymmärtää jo hänelle selitetyjä ohjeita ja asioita paremmin (Woolfson 2002, 114). Lapsi pystyy osallistumaan toiminnan suunnitteluun näiden menetelmien avulla, kun hän osaa toimia jo ohjeiden mukaan.

8.3.1 Kuvalliset menetelmät

Kuvallisten menetelmien avulla halusimme varmistaa, että oppaasta löytyy puhetta vasta harjoitteleville lapsille sopivia menetelmiä. Tällainen menetelmä on esimerkiksi ideataulu, jossa ohjaaja laittaa eri aktiviteettien kuvia esille ja kertoo lapsille, mitä kuvissa tapahtuu. Tämän jälkeen lapset saavat laittaa tarran tai jonkin muun oman puumerkkinsä mieluisimman aktiviteetin alle. Ne vaihtoehdot, jotka ovat lapsille mieluisimpia, toteutetaan ryhmän toiminnan aikana. Tällaisissa menetelmissä lapsilla on matala kynnys osallistumiseen, koska puhetta ei tarvita mielipiteen ilmaisuun. Matala kynnys onkin tärkeä menetelmien toimivuuden kannalta, sillä kohderyhmämme lapset ovat siinä iässä, että lapsi ilmaisee tunteitaan voimakkaasti ja ne saattavat vaihdella nopeasti (Aaltonen, Lehtinen, Leppänen, Peltonen, Tarvo, Tuunainen, Viherä-Toivonen 2008, 10–12). Oppaassamme olevia kuvallisia menetelmiä, joissa ei tarvita puhetta ovat myös menetelmät nimeltä Vaihtoehdot esille ja Liikennevalo. Vaihtoehdot esille menetelmässä ohjaaja menetelmän mukaisesti asettaa lapsille näkyville esimerkiksi seinälle kuvia erilaisista vaihtoehdoista, mitä toimintaa olisi mahdollista tehdä. Lapset saavat käydä piirtämässä tai laittamassa sinitarralla kiinni hymynaama -kuvan sen toiminnan kohdalle, mikä lapsen mielestä olisi mieluisin. Vaihtoehdot esille menetelmän tapaisia menetelmiä on käytössä monissa päiväkodeissa, ja niitä käytetään esimerkiksi palautteen keräämiseen lapsilta. Liikennevalo menetelmässä taas ohjaaja ehdottaa lapsille erilaisia toimintaehdotuksia ja lapset vastaavat niihin näyttämällä vihreää korttia, jos toiminta olisi mieluista ja punaista korttia, jos toimintaehdotus ei miellytä. Tähän menetelmään saimme idean Pieviläisen, Pyykkösen ja Saukkosen tekemästä Asiakkaan äänellä-nimisestä menetelmäoppaasta, josta löytyy aikuisille asiakkaille suunnattu liikennevaloäänestys-niminen menetelmä, jonka avulla on tarkoitus kerätä asiakaspalautetta sosiaalityössä (Pieviläinen, Pyykkönen, Saukkonen 2014, 15).

8.3.2 Liikettä vaativat menetelmät

Lapsen motorinen kehitys on yhteydessä muuhun kehitykseen, esimerkiksi tarkkaavaisuuden, tiedon ja tiedonkäsittelyn taidot vaikuttavat motoriseen kehitykseen. Motorinen toiminta ja lapsen motoristen taitojen haastaminen vaikuttavat positiivisesti myös lapsen muihin taitoihin. (Rintala, Ahonen, Cantell & Nissinen 2005, 264). Kehitimme oppaaseen myös liikunnallisia menetelmiä, joiden avulla lapsi voi ilmaista mielipiteensä ilman puhetta. Liikunnallisiin menetelmiin saimme ideoita aiemmista lapsiryhmän ohjauskokemuksistamme ja silloin käyttämistämme palautteen keruumenetelmistä. Yksi menetelmistä on Mielipiteen ilmaisu liikkeen avulla. Tässä menetelmässä lapsi voi ilmaista mielipiteensä tekemällä ennalta sovitun liikkeen, jos ohjaajan ehdottama toiminta on mieleistä. Liikkeet ohjaaja voi valita ryhmän kaikille lapsille sopiviksi, esimerkiksi kyykkyn meno on helppo liike. Lasten ollessa kyykyssä ohjaaja pystyy nopeasti laskemaan, kuinka moni lapsista pitää hänen ehdotuksestaan. Muita liikunnallisia menetelmiä ovat Mukavuusjana, Tykkäysrinki sekä Ainoa-rinki. Mukavuusjana on menetelmä, jossa on tarkoituksena nimensä mukaisesti muodostaa jana mielipiteen mukaan. Ohjaaja ehdottaa jotain toimintaa ja sen jälkeen lapsi asettuu kuvitteelliselle tai teipillä tehdylle janalle siihen kohti, mitä mieltä hän on toiminnan mielekkyydestä. Toiseen päähän janaa lapsi menee, jos ehdotus on hänen mielestään mukava ja taas toiseen päähän, jos hän ei pidä ehdotuksesta. Myös näiden ääripäiden väliin voi asettua mielipiteensä mukaisesti. Tykkäysringissä on ideana se, että lapset ovat ringissä ja jokainen lapsi vuorollaan saa ehdottaa jotain toimintaa. Lapsen ehdotuksen jälkeen muut lapset menevät kyykkyn, jos pitävät ehdotuksesta ja jäävät seisomaan, jos eivät pidä. Vaihtoehtona on myös seisoa selkä ringin keskelle päin, jolloin vain ohjaaja näkee ketkä pitävät ehdotetusta toiminnasta. Ainoa-rinki taas on vastakohta Tykkäysringistä. Siinä jokainen lapsi yrittää vuorollaan keksiä jonkun aktiviteetin, josta ei uskoisi kenenkään pitävän. Aktiviteetin ollessa mieluisa mennään kyykkyn tai käännytään ringiin päin.

8.3.3 Keskustelua vaativat menetelmät

Valitsimme oppaaseen menetelmiä, joiden aikana lapset keskustelevat yhdessä mitä haluaisivat tehdä tai kertovat muille, mitä itse haluaisivat tehdä. Keskustelun aloittamista ohjaaja voi helpottaa asettamalla esille kuvia eri toiminnoista tai käytössä olevia materiaaleja, kuten kyniä tai muovailuvahaa. Esimerkiksi oppaassa olevassa Akvaario-nimisessä menetelmässä toimitaan juuri tällä tavoin. Lapset istuvat ringissä materiaalien ympärillä, ryhmästä valitaan vapaaehtoiset, jotka menevät ringin keskelle ja kertovat vuorollaan mitä materiaalia haluaisivat käyttää ja mihin. Tämän jälkeen yhdessä päätetään, mikä idea toteutetaan, jonka jälkeen kaikki lapset saavat osallistua toiminnan ideoimiseen. Tähän menetelmään saimme idean Summan ja Tuomisen tekemästä Fasilitaattorin työkirjasta, jossa esitellään akvaarioväittely-niminen menetelmä, jonka avulla ohjaaja voi suunnitella toimintaa aikuisten ja nuorten kanssa (Summa & Tuominen 2009, 31). Menetelmässä Tuumaustalkoot lapset saavat pohtia itse, minkälaista toimintaa he haluaisivat. Jokainen lapsi saa vuorollaan ehdottaa, minkälaista toimintaa hän haluaisi ja ohjaaja kirjaa ehdotuksen ylös. Ehdotusten jälkeen ohjaaja kertoo lapsille vaihtoehdot ja lapset saavat antaa äänensä itselleen mieluisimmalle vaihtoehdolle. Äänestyksen voi toteuttaa monin eri tavoin, kuten viittaamalla tai siten, että jokainen lapsi tulee vuorotellen kertomaan ohjaajalle, mitä aikoo äänestää. Näiden keskustelua vaativien menetelmien lisäksi on vielä menetelmä nimeltä Valinta vaihtoehtoista. Tässä menetelmässä ohjaaja ehdottaa useita eri vaihtoehtoja mahdollisista toiminnoista. Lapset menevät pienryhmiin ja keskustelevat niissä siitä, mikä itsestä olisi mieluisinta toimintaa ja mikä toisten mielestä. Ohjaaja huomioi, että kaikkien lasten mielipiteet varmasti kuullaan. Tällä varmistuu se, että lapset miettivät enemmän vaihtoehtoja ja kuuntelevat myös muita. Keskustelujen jälkeen ohjaaja kysyy jokaiselta ryhmältä mieluisinta aktiviteettia, jonka jälkeen ohjaaja päättää valitaanko kaikki mieluisimmat aktiviteetit vai valitaanko vain yksi aktiviteetti äänestyksen avulla. Löysimme Innotiimi Oy:n kehittämän työpaikoilla käytettäväksi suunnatun Tuumatalkoo-menettelmän, josta saimme idean lapsille sopivaan Tuumaustalkoot-menettelmään (Innotiimi Oy 2016).

Tällaisten menetelmien avulla lapset saavat mahdollisuuden harjoitella oman mielipiteen kertomista ja muiden mielipiteen kuuntelemista. Mahdollisuus vuorovaikutustaitojen opetteluun muiden saman ikäisten lasten kanssa on pienille lapsille tärkeää.

8.4 Tuotoksen arviointi

Prosessin arvioinnissa viimeinen vaihe on loppuarviointi, jota tehtäessä on tärkeää pitää mielessä rajat ja resurssit, jotka ovat vaikuttaneet koko projektin toteuttamiseen. Loppuarviointia toteutettaessa valitaan etukäteen kohteet, joista halutaan kerätä tietoa. Tiedonkeruun tulee olla hallittua ja arvioijan tulee muistaa kiinnittää huomiota siihen, miten kerättyä tietoa halutaan hyödyntää. Arviointi on tärkeä osa projektin ohjausta, jossa otetaan huomioon projektia ohjanneet toimintalinjat ja tavoitteet, toimintaympäristö ja käytettävissä olleet resurssit. (Seppänen-Järvelä 2004, 25.)

Tavoitteenamme oli luoda opas, joka sopii yleisesti päiväkodeihin ja niissä työskenteleville kasvattajille. Tekemämme opas on helppokäyttöinen ja sen avulla kasvattaja pystyy nopeasti tutustumaan erilaisiin osallistamismenetelmävaihtoehtoihin. Oppaan avulla myös sellainen kasvattaja, jolla ei ole aiempaa kokemusta osallisuudesta tai osallistamisesta, saa nopean katsauksen aiheeseen.

Mielestämme onnistuimme kehittämään lähes kaiken ikäisille lapsille sovellettavissa olevia osallistamismenetelmiä. Koulutuksen saanut kasvattaja pystyy muokkaamaan menetelmiä ryhmänsä lapsille ja ryhmän tilanteeseen sopivaksi. Päättävöitteenä opinnäytetyöllämme oli osallisuuden lisääminen päiväkodeissa. Kehittämiemme menetelmien avulla lasten osallisuutta toiminnan suunnitteluun pystytään parantamaan ja näin ollen pystytään lisäämään osallisuutta. Oppaan avulla sen lukija pystyy helposti perehtymään

siihen, mitä osallisuus on ja mitä osallistaminen vaatii kasvattajalta. Tiedon jakamisen helpottaminen tukee myös osallisuuden lisäämistä päiväkodeissa ja oppaan avulla se onnistuu työntekijöiltä vaivattomasti.

Menetelmien toimivuutta havainnoitaessa huomattiin, että oppaan menetelmät ovat päiväkotiympäristöön sopivia ja ikäryhmän lapset pystyvät pääosin ymmärtämään menetelmien ohjeet ja toimimaan niiden mukaisesti. Oppaan osallistamismenetelmien ohjeistukset ovat helposti ymmärrettävissä ja kasvattajilta saadun palautteen mukaan he pystyvät käyttämään menetelmiä halutulla tavalla sekä soveltamaan niitä eri-ikäisten lasten kanssa toimittaessa. Kasvattajan ottaessa osallistamismenetelmät aktiiviseen käyttöön päiväkodissa ja antaessa lapsille palautetta, on mahdollista, että menetelmien käyttäminen voi tukea esimerkiksi lapsen kognitiivista sekä sosiaalista kehitystä. Erityyppisiä osallistamismenetelmiä käyttämällä kasvattaja voi myös rohkaista lasta mielipiteensä ja ajatustensa ilmaisemiseen.

Tuotosta arvioitaessa tuli ideoita, mitä oppaaseen olisi vielä voinut lisätä. Oppaassa olisi voinut esimerkiksi olla vielä enemmän valmiita menetelmiä lasten osallistamiseen. Osallistamismenetelmien ohjaamiseen olisi voinut antaa vinkkejä kasvattajille haastavissa tilanteissa, kuten miten toimia, jos lapsi ei ikinä halua osallistua tai miten ohjata lapset keksimään toteutettavissa olevia ideoita.

9 Pohdinta

9.1 Luotettavuus ja eettisyys

Reflektio tarkoittaa sitä, että yksilö pohtii omaa ajatteluaan suhteessa ulkoapäin tuleviin virikkeisiin. Reflektio on tärkeää, jotta kokemuksesta voidaan oppia. Prosessiarvioinnin tärkeä elementti on reflektio ja sen avulla voidaan peilata saatuja kokemuksia sekä havaintoja ja tunteita. Reflektion on oltava systemaattista ja tietoista, jotta sitä voidaan hyödyntää arvioinnissa ja että se on luotettavaa. Keskustelu on tärkeä työkalu toisen ihmisen kanssa reflektoidessa ja siinä on tärkeää muistaa kuunteleminen ja avoin puhuminen. (Seppänen-Järvelä 2004, 44–45.)

Koko opinnäytetyöprosessin ajan olemme arvioineet ja reflektoineet omaa ja toistemme työskentelyä. Olemme yhdessä keskustellen reflektoineet työskentelyämme ja aiheeseen liittyviä ennakkoluulojamme. Yhteisten keskustelujen ansiosta olemme pystyneet tunnistamaan omat ennakkoluulomme ja hyväksymään ne. Tämän ansiosta olemme pystyneet lähestymään aihettamme siten, että ennakkoluulomme eivät ole päässeet vaikuttamaan lopputulokseen. Olemme käyneet yhdessä läpi tilanteet, joissa olemme työskennelleet itsenäisesti ja jakaneet kokemuksiamme. Tällöin toinen on antanut aina palautetta työskentelyn sujumisesta ja saanut mahdollisuuden oman näkökulmansa kertomiseen. Viittaukset aiempiin tutkimuksiin ja teorian käyttö sekä opinnäytetyön prosessin dokumentointi lisäsivät opinnäytetyön luotettavuutta.

Menetelmiä kokeillessamme olemme luonnollisesti noudattaneet vaitiolovelvollisuutta. Emme julkaise opinnäytetyössämme tietoja, joista havainnoiteihin osallistuneet kasvattajat ja lapset voitaisiin tunnistaa. Kaikki menetelmien kokeilut on tehty yhdessä päiväkodissa, kohderyhmän ikäisten lasten kanssa kolmessa eri ryhmässä. Havainnoimme menetelmien kokeilua yhteensä seitsemän kertaa. Kokeiluissa keskityimme havainnoimaan ohjaajan toimintaa ja osallistamismenetelmän toimivuutta lapsilla. Luvat lasten havainnointiin on saatu suullisesti lasten vanhemmilta ja päiväkodin johtajalta sekä sähköpostitse Joensuun päivähoidon johtajalta. Päiväkodin johtajan kanssa keskustellessa tuli ilmi, että kirjallisia lupia ei tarvita, jos se käy

vanhemmille, koska emme opinnäytetyössä julkaise tietoja lapsista tai heidän toiminnastaan. Lasten vanhempien, päiväkodin johdon sekä ryhmien kasvattajien kanssa on sovittu suullisesti, että tietoja osallistamismenetelmien kokeiluun osallistuneista lapsista ei julkaista opinnäytetyössämme. Kokeiluihin osallistuneet päiväkodin työntekijät pysyvät myös nimettöminä ja kaikki kokeiluja koskevat dokumentit ovat salaisia, eikä niitä tulla julkaisemaan missään yhteydessä.

Tuotokseen tulleet menetelmät on kokeiltu varhaiskasvatuksen ammattilaisten ohjatessa lapsia. Ohjeistukset on tehty niin selkeiksi, että eri koulutustaustan omaavien kasvattajien on helppo käyttää niitä, jos kasvattaja kuitenkin omaa kokemusta ryhmän ohjaamisesta. Vaikka ohjaaja ei ryhmää aloittaessaan olisi kokenut ryhmänohjaaja, vaan vasta työelämään astunut, niin ajan kuluessa varmuus ohjaamisesta lisääntyy ja menetelmien käyttöön ottaminen on helpompaa. Ohjaajan ymmärtäessä ohjeistuksen, hän voi ammattitaustastaan huolimatta käyttää menetelmää lapsien kanssa ja näin onnistua lasten osallistamisessa.

Päädyimme myös itse kokeilemaan menetelmiä käytännössä, koska halusimme saada omakohtaista kokemusta osallistamismenetelmien käyttöön liittyvistä hyödyistä ja haasteista. Näin pystyimme asettumaan ohjaajan asemaan ja pohtimaan, ovatko menetelmät helppokäyttöisiä ja pystyykö niiden avulla keräämään lapsilta tarvittavaa tietoa. Koimme, että saimme itse osallistamismenetelmiä kokeilemalla paljon arvokasta tietoa, jota pelkästään muiden toimintaa havainnoimalla emme välttämättä olisi saaneet. Menetelmiä kokeilemalla pystyimme varmistamaan, että ne sopivat ohjaajien käyttöön ja ovat sopivia kohderyhmän lapsille. Erityisen tärkeää olikin kehittää menetelmistä sellaisia, joihin jokainen lapsi voi osallistua oman osaamisensa mukaan.

Menetelmien tärkeimpänä tehtävänä on vaikuttaa lasten osallisuuteen päiväkodissa. Koemme, että osallisuuden lisääminen onnistuu kehittämiämme menetelmiä käyttämällä ja antamalla oikeasti lapselle mahdollisuuden vaikuttaa. Osallisuus viittaa kuulluksi tulemiseen omaan elämään vaikuttavissa kysymyksissä, se nähdään myös oman mielipiteen ilmaisemisena ja yhteisössä jokaisen osallisen tuleekin voida vaikuttaa yhteisiin asioihin ja päätöksiin (Nurmi & Rantala 2011, 6–7). Menetelmien käyttämisen ja lapsen aidon vaikuttamismahdollisuuden avulla lapsi saa kokemuksen kuulluksi tulemisesta ja mahdollisuuden vaikuttaa osittain omaan arkeensa päiväkodissa.

Menetelmät tukevat ja kehittävät myös lapsen toimijuutta. Toimijuudella tarkoitetaan aktiivista toimintaa, osallisuutta, valinnan mahdollisuuksia, vapaaehtoisuutta ja voimaa valita itse miten toimii. Ryhmässä tehdään asioita, joihin jokainen voi vaikuttaa. (Kumpulainen, Krokfors, Lipponen, Tissari, Hilppö & Rajala 2010, 23.) Lasten osallistaminen toiminnan suunnitteluun antaa lapselle mahdollisuuden ja voimaa valita, mitä haluaa itse tehdä. Jokainen lapsi ryhmästä saa halutessaan vaikuttaa tasavertaisesti siihen, mitä ryhmässä tehdään. Vuorovaikutussuhteissa lasten kesken muodostuu rooleja ja he saavat kokemuksia ryhmään kuulumisesta ja siinä toimimisesta (Lehtinen 2000, 21). Kehittämiämme osallistamismenetelmiä käytettäessä lapsi voi saada kokemuksia uusista rooleista ja yhdessä ryhmän kanssa päätösten tekemisestä. Nämä kokemukset ovat tärkeitä lapsen toimijuuden kannalta.

9.2 Oppimisprosessi

Teemme molemmat varhaiskasvatuksen opinnot ja niihin kuuluu, että opinnäytetyö tehdään varhaiskasvatuksen pariin. Päiväkotiympäristö on meille molemmille harjoitteluiden ja työn kautta jo ennestään tuttu, joten oli luontevaa tehdä opinnäytetyö päiväkotiympäristöön.

Päätimme tehdä opinnäytetyön yhdessä, koska tiesimme, että edessä on pitkä prosessi, jonka aikana parityöskentelystä on paljon hyötyä. Parin kanssa työskentely onkin mahdollistanut paljon, esimerkiksi yhdessä asioita reflektoidessa olemme molemmat löytäneet uusia näkökulmia, joista lähestyä aiheitamme. Olemme oppineet prosessin aikana erilaisia työskentelytapoja toisiltamme ja pystyimme yhdessä ottamaan molempien aikaisemmat tiedot ja taidot hyötykäyttöön. Suuren työmäärän jakaminen auttoi myös opinnäytetyön valmistumisessa. Pystyimme prosessin aikana hyödyntämään molempien vahvuuksia ja tukemaan toisiamme.

Opinnäytetyön tekoprosessin aikana olemme saaneet paljon uutta teoretietoa osallisuudesta ja osallistamisesta. Olemme myös oppineet paljon uusia osallistamismenetelmiä, joita voimme hyödyntää tulevaisuudessa työssämme lasten kanssa. Haluamme myös tulevaisuudessa työpaikoillamme mahdollistaa omilla toimillamme asiakkaille kokemuksen osallisuudesta ympäristöönsä. Toivommekin, että pystymme hyödyntämään tämän prosessin aikana saamiamme tietoja osallisuudesta ja osallistamisesta työssämme. Haluamme myös jakaa tietoa tarvittaessa muille osallistamisen tärkeydestä, etenkin pienten lasten kanssa työskenneltäessä.

Prosessin aikana saimme uutta kokemusta pitkäkestoisen projektin hallinnasta ja sen haasteista. Aloitimme opinnäytetyöprosessin jo vuoden 2014 keväällä valitsemalla aiheen. Ideapaperin opinnäytetyöstä kirjoitimme syksyllä 2014, mutta itse opinnäytetyötä aloimme kirjoittamaan vasta keväällä 2015. Aiheen pariin palaaminen pitkän tauon jälkeen tuntui haastavalta, mutta toisaalta taukojen pitämisellä oli myös positiivisia vaikutuksia. Taukojen aikana saimme uusia ideoita ja näkökulmia, joista pystyimme lähestymään opinnäytetyötämme. Loppumetreillä opinnäytetyöllemme löytyi lopullinen näkökulma ja kaiken kaikkiaan voidaankin sanoa, että opinnäytetyön tekoprosessi on ollut todella opettavainen ja yhdessä työskentely erittäin antoisaa.

Suurimmaksi haasteeksi opinnäytetyöprosessin aikana muodostui se, että loppumetreillä jouduimme muuttamaan hieman opinnäytetyömme aihetta ja sen takia jouduimme jättämään pois paljon valmiiksi kerättyä materiaalia sekä muokkaamaan raporttiamme ankaralla kädellä.

9.3 Jatkokehittämisideat

Päiväkodit voivat hyödyntää opinnäytetyötämme jatkossa, jos he haluavat kehittää osallistamista lisää. Opinnäytetyötä ja opasta voi varmasti soveltaa myös kaikissa niissä toimipaikoissa, joissa on ohjattua toimintaa lapsille. Osallistamismenetelmiä tuotoksessamme on kymmenen kappaletta ja uusille menetelmille on varmasti aina tarvetta ja kysyntää.

Jatkossa lapsia voisi mielestämme osallistaa myös palautteen keräämisen avulla. Kehittämiämme osallistamismenetelmiä on helppo soveltaa lapsilta palautteen keräämiseen. Palautteen avulla kasvattajat saavat tietää, oliko toiminta mieluista ja kannattaisiko sitä järjestää uudestaan. Esimerkiksi Mukavuusjanassa lapsille ehdotetaan jotakin toimintaa ja lapset saavat asettua siihen kohti janaa, mitä mieltä he ovat toiminnasta. Toisessa päässä toiminta kuulostaa todella mukavalta ja toisessa päässä tylsältä, myös niiden välille voi asettua. Palautetta kerätessä menetelmässä pätee samat säännöt, mutta kysymystä vaihdetaan. Ohjaaja kysyykin, mitä mieltä lapset olivat toteutetusta toiminnasta. Muitakin oppaan menetelmiä on helppo muokata sopiviksi palautteen keräämistä varten.

Päiväkotien lasten vanhempia voisi mahdollisesti myös osallistaa nykyistä enemmän vaikuttamaan siihen, millaista toimintaa ja tuokioita päiväkodeissa pidetään. Näin toiminnasta tulisi mahdollisimman asiakaslähtöistä ja myös vanhemmat pystyisivät vaikuttamaan siihen, millaisia aktiviteetteja heidän lapsilleen järjestetään. Tällöin vanhemmat saavat mahdollisuuden kokea itsensä osallisiksi päiväkodin arkeen. Esimerkiksi päiväkodeissa voitaisiin

järjestää vanhemmille kokouksia, joissa he voisivat ehdottaa päiväkodin työntekijöille kehittämisideoitaan.

Lähteet

- Aaltonen, R. Lehtinen, T. Leppänen, K. Peltonen, T. Tarvo, M-T. Tuunainen & P. Viherä-Toivonen, A. 2008. Havainnointi ja pedagoginen tuki 3-5-vuotiaiden lasten varhaiskasvatuksessa. Lasten päivähoito. Oppaita ja työkirjoja 2008:3. Helsinki: Sosiaali – ja terveydenhuollon tietopalvelu.
http://www.socca.fi/files/486/Havainnointi_pedagoginen_tuki_varhaiskasvatuksessa_2008.pdf. 1.11.2015
- Aro, T & Laakso, M-J. 2011. Taaperosta taitavaksi toimijaksi. Itsesäätelytaitojen kehitys ja tukeminen. Porvoo: Bookwell Oy.
- Bae, B. 2009. Children´s right to participate – challenges in everyday interactions. European Early Childhood Education Research Journal Hallituksen esitys. 80/2015.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2002. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi
- Hytönen, J. 1997. Lapsikeskeinen kasvatus. Helsinki: WSOY.
- Innotiimi Oy. 2016. Tuumataalkoot. Innokylä.
<https://www.innokyla.fi/web/malli104175>. 12.1.2016
- Joensuun kaupunki. 2015a. Perhepäivähoito.
<http://www.joensuu.fi/perhepaivahoito>. 16.12.2015.
- Joensuun kaupunki. 2015b. Avoin varhaiskasvatus. <http://www.joensuu.fi/avoin-varhaiskasvatus-ja-iltapaivatoiminta>. 16.12.2015.
- Joensuun kaupunki. 2013. Päivähoito. <http://www.joensuu.fi/paivahoito>. 16.12.2015.
- Joensuun kaupungin varhaiskasvatussuunnitelma. 2012.
<http://www.joensuu.fi/documents/11127/58109/Joensuun+kaupungin+varhaiskasvatussuunnitelma.pdf/960d25ef-d73c-4dd5-90d7-6ce41aa18987>. 16.12.2015.
- Julkisten ja hyvinvointialojen liitto. 2015. Varhaiskasvatuslain uudistus vaihe 1.
http://www.jhl.fi/portal/fi/tyoelama/ammattialatoiminta/varhaiskasvatus/uudistuva_varhaiskasvatuslaki/#osallisuus. 13.12.2015.
- Kaitasuo, M. & Lindqvist, R. 2011. Lapset osallisina vaikuttamassa ympäristöönsä. Tikkurila: Laurea-ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/37964/riikka_lindqvist_mira_kaitasuo.pdf?sequence=1. 25.6.2015.
- Kansaneläkelaitos. 2013. Yksityisen päivähoiton tuottajat.
<http://www.kela.fi/yksityisen-paivahoidon-tuottajat>. 16.12.2015.
- Karvonen, P. Siren-Tiusanen, H. Vuorinen, R. 2003. Varhaisvuosien liikunta. Jyväskylä: Vk-kustannus Oy.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2010. Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot. Helsinki: WSOY.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2000. Tunne itsesi, suomalainen. Juva 2009: WS Bookwell Oy.
- Kinos, J. 2001. Lapsilähtöinen varhaiskasvatus. Teoksessa: E. Hujala (toim.) Puheenvuoroja lapsista ja varhaiskasvatuksesta: Varhaiskasvatus 90 Oy. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 30–38.

- Koivula, M. 2010. Lasten yhteisöllisyys ja yhteisöllinen oppiminen päiväkodissa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Kumpulainen, K., Krokfors, L., Lipponen, L., Tissari, V., Hilppö, J. & Rajala, A. 2010. Oppimisen sillat – Kohti osallistavia oppimisympäristöjä. Helsinki: Yliopistopaino.
file:///C:/Users/User1/Downloads/OppimisenSillat.pdf. 28.7.2015.
- Kuntatyönantajat. 2014. Päivähoidon koulutus.
<http://www.kuntatyönantajat.fi/fi/kuntatyönantajana/ammattit/paivahoito/koulutus/Sivut/default.aspx>. 16.12.2015.
- Laki sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista. 272/2005.
- Lehtinen, A-R. 2000. Lasten kesken – Lapset toimijoina päiväkodissa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Leinonen, J. 2010. Lapsen osallisuuden mahdollistaminen päiväkodin toimintakulttuurissa. Helsinki: Helsingin yliopisto. Pro gradu.
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/23778/lapsenos.pdf?sequence=1>. 29.10.2015.
- Lyytinen, P. (2003). Kielen kehityksen varhaisvaiheet. Teoksessa T. Siiskonen, T. Aro, T. Ahonen & R. Ketonen (toim.), *Joko se puhuu? Kielenkehityksen vaikeudet varhaislapsuudessa*. Jyväskylä: PS-kustannus. 48-68.
- Nurmi, S. & Rantala, K. 2011. Näyn & kuulun – Lapsen etu ja osallisuus. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Opetushallitus. 2015. Varhaiskasvatus. Helsinki.
http://www.oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/varhaiskasvatus. 13.12.2015
- Pieviläinen, H. Pyykkönen, A. Saukkonen, T. 2014. Asiakkaan äänellä. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry.
<http://www.jelli.fi/lataukset/2011/04/Asiakkaan-%C3%A4%C3%A4nell%C3%A4-menetelm%C3%A4opas.pdf>. 12.1.2016
- Rintala, P. Ahonen, T. Cantell, M. Nissinen, A. 2005. Liiku ja opi. Liikunnasta apua oppimisvaikeuksiin. Jyväskylä: PS -kustannus.
- Saaranen-Kauppinen, A., Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV. Osallistuva havainnointi. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto.
http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L6_4_2.html. 1.11.2015.
- Saarenmaa, M. 2013. Lapsilähtöisyyden lisääminen päiväkotitöihin – Lasten osallistaminen toiminnan suunnitteluun. Turku: Turun ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö.
http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/65881/Saarenmaa_Minna.pdf?sequence=1 /11.8.2015.
- Salonen, K. 2013. Näkökulmia tutkimukselliseen ja toiminnalliseen opinnäytetyöhön. Tampere: Suomen yliopistopaino –Juvenes Print Oy. <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522163738.pdf>. 5.1.2016.
- Seppänen-Järvelä, R. 2004. Prosessiarviointi kehittämissuunnitelmassa. Opas käytäntöihin. Helsinki: Stakes.
- Sillanpää, M. Herrgård, E. Iivanainen, M. Koivikko, M. Rantala, H. 2004. Lastenneurologia. Jyväskylä: Kustannus oy Duodecim.
- Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. 2013. Arki, arvot, elämä, etiikka. Ammattieettinen lautakunta. Helsinki.
http://www.talentia.fi/files/558/Etiikkaopas_2013_net.pdf.29.7.2015.

- Stenvall, E. & Seppälä, U. 2008. Talo lapsia varten – Lapsen osallisuus pääkaupunkiseudun päiväkodissa. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus Socca.
http://www.socca.fi/files/100/Talo_lapsia_varten_lasten_osallisuus_p_aivakodissa.pdf /11.8.2015.
- Summa, T. Tuominen, K. 2009. Fasilitaattorin työkirja. Kehitysyhteistyön palvelukeskus Kepa ry.
http://www.gloaalikasvatus.fi/tiedostot/Fasilitaattorin_tyokirja.pdf.
12.1.2016.
- Talentia. 2015. Sosiaalikasvattaja.
http://www.talentia.fi/talentia/jasenyhdistykset/sosiaalipedagogit_talentia_ry/jasenisto/sosiaalikasvattaja. 16.12.2015.
- Talvitie, U. Niittamo, E. Berg, R. Immonen, M. Storås, K. 1998. Lasten karkeamotoristen taitojen arviointi fysioterapiassa. Jorvin karkeamotorinen testi 5-vuotiaille. Terveystieteenlaitoksen julkaisusarja 7/1998. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E (toim.). 2010. Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Tampere: Tampereen yliopistopaino – Juvenes Print Oy.
- Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. 2015. Osallisuus. Helsinki.
<https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>. 27.10.2015.
- Turja, L. 2004. Lapset laadun määrittäjinä ja arvioijina. Teoksessa P. Kupila (toim.) Arvioidaan yhdessä. Näkökulmia arviointiin varhaiskasvatuksessa. Helsinki: Tammi.
- Vilkkä, H. & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Voutilainen, E. 2004a. Kohtaamisen tarve ja merkitys. Järjestötoiminnan tietopalvelu. Vantaa
http://www.kansalaisyhteiskunta.fi/tietopalvelu/sosiaalinen_paaoma_ja_yhteisollisyys/kohtaamisen_tarve_ja_merkitys. 29.7.2015.
- Voutilainen, E. 2004b. Kohtaaminen – sosiaalista pääomaa ja yhteisöllisyyttä. Järjestötoiminnan tietopalvelu. Vantaa.
http://www.kansalaisyhteiskunta.fi/tietopalvelu/sosiaalinen_paaoma_ja_yhteisollisyys/kohtaaminen_-_sosiaalista_paaomaa_ja_yhteisollisyutta. 29.7.2015.
- Woolfson, R. 2002. Pienten puhetta – Kielen kehitys eleistä sanoiksi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.

Havainnointilomake

Menetelmien toimivuus lasten kanssa

Mikä menetelmä käytössä:

Minkä ikäisiä lapsia ryhmässä:

- 1) Ohjeiden toimivuus ohjatessa: onko ohjaajan helppo ymmärtää ja selittää ohjeet yksinkertaisesti lapsille? Onko ohjeistuksessa paranneltavaa?
- 2) Ohjeiden toimivuus lapsilla: ymmärtävätkö lapset ohjeet helposti? Tuleeko väärinkäsityksiä paljon? Täytyykö ohjeet toistaa useita kertoja?
- 3) Menetelmän toimivuus ikäryhmällä: osaavatko ikäryhmän lapset toimia menetelmän mukaan? Onko menetelmä liian haastava ikäryhmän lapsille ymmärtää/toteuttaa? Toimiiko menetelmä halutulla tavalla?
- 4) Pystyykö lapsi ilmaisemaan helposti mielipiteensä tämän menetelmän avulla?

**Opas Joensuun päiväkodeissa työskenteleville
kasvattajille -**

Lasten osallistaminen toiminnan suunnitteluun

13. JOULUKUUTA 2015
JENNY-JULIA JOKINEN & SUSANNA IKONEN
KARELIA-AMMATTIKORKEAKOU

Sisällys

Alkusanat	3
Lapsen osallisuus toiminnan suunnittelussa	4
Ohjaaja innostajana	5
Ohjeita ja menetelmiä pienten lasten osallistamiseen	6
Tykkäysrinki	6
Ainoa -rinki	7
Akvaario	7
Valinta vaihtoehdoista	7
Tuumaustalkoot	8
Lasten ideataulu	9
Vaihtoehdot esille	9
Mielipiteen ilmaisu liikkeiden avulla	9
Mukavuusjana	10
Liikennevalo	10
Havainnointi osallistamisen keinona	11
Lähteet	12

Alkusanat

Hyvä lukija, tämä opas on suunnattu kaikille päiväkodeissa työskenteleville kasvattajille. Opas on osa opinnäytetyötämme Pienten lasten osallisuuden lisääminen toiminnan suunnittelussa päiväkodeissa. Tämän oppaan tavoitteena on auttaa päiväkotien kasvattajia ottamaan lapset mukaan toiminnan suunnitteluun. Oppaan tarkoituksena on auttaa kasvattajia lasten osallisuuden tukemisessa ja lapsilähtöisyyden lisäämisessä.

Tämän oppaan tarkoituksena on avata kasvattajille osallistamisen maailmaa. Oppaassa kerrotaan mitä osallisuus on ja sen merkityksestä lapselle sekä esitellään valmiita keinoja osallistamiseen, joita kasvattajat voivat halutessaan soveltaa oman ryhmänsä tarpeiden mukaan. Vaikka ohjaajalla olisi useita työkaluja osallistamiseen, tarvitaan myös hänen omaa aktiivisuuttaan, jotta menetelmät toimisivat. Hänellä onkin tärkeä rooli lasten innostajana, josta kerrotaan myös tässä oppaassa. Tämä opas on suunnattu kaikille päiväkodeissa lapsiryhmiä vetäville työntekijöille, mutta siitä on varmasti hyötyä kaikille lasten kanssa työskenteleville aikuisille. Lapsia osallistettaessa tärkeintä on muistaa hauskuus. Oppaan menetelmiä käyttäessä olisi suositeltavaa muistaa pitää pilke silmäkulmassa!

Lapsen osallisuus toiminnan suunnittelussa

Mitä osallisuus on

Sanalla osallisuus voidaan viitata moniin asioihin, se voidaan esimerkiksi nähdä osattomuuden, ulkopuolisuuden ja syrjäytymisen vastakohtana. Osallisuus viittaa kuulluksi tulemiseen omaan elämään vaikuttavissa kysymyksissä. Se nähdään myös oman mielipiteen ilmaisemisena, aktiivisena oman yhteisön jäsenyytenä sekä oman näkökulman esteettömänä näkyvyytenä päätöksenteossa. Osallisuus nähdään aina subjektin, eli ihmisen ominaisuutena. Ihmistä ei voida tarkastella pelkästään toiminnan kohteena, vaan hänet täytyy nähdä myös itse toimijana. Yhteisössä jokaisen osallisen tuleekin voida vaikuttaa yhteisiin asioihin ja päätöksiin. (Nurmi, Rantala 2011, 6–7.) Osallisuuden käsitettä käytetään nykyään paljon eri yhteyksissä. Tämän takia osallisuuden käsitteen käytön yhteydessä olisikin hyvä miettiä vastausta missä osallisuus ilmenee, mistä osallisuus on lähtöisin ja mihin osallisuus liitetään. Vastausten avulla voidaan tuoda näkyväksi sitä, miten monenlaisia eri merkityksiä kyseisellä käsitteellä on. (Tanskanen & Timonen-Kallio 2010, 19.)

Lapsen osallisuuden kannalta aikuisen mielenkiinto ja arvostus lapsen ajatuksia sekä mielipiteitä kohtaan on erittäin tärkeässä asemassa. Aikuiselta vaaditaan paljon etenkin pieniä lapsia osallistettaessa, emotionaalista herkkyyttä sekä kykyä ja halua ottaa vastaan lapsen ajatukset ja ehdotukset vakavasti huomioon. (Bae 2009, 400.) Osallistamisen kannalta onkin tärkeää, että aikuinen pystyy unohtamaan omat ennakkokäsityksensä ja asenteensa, ja aikuisen tulisi tarkkailla omia toimintatapojaan. Lapsen osallistamiseen tarvitaan vastavuoroista kohtaamista, jonka onnistumisesta aikuinen kantaa vastuun. (Turja 2004, 29.)

Osallistamisen tärkeys

Osallisuus on tärkeää kaiken ikäisille, niin pienille taaperoille kuin vanhuksillekin. Lasten osallisuudella nähdäänkin olevan suuri merkitys yksilölle itselleen. Käsitteet etu ja osallisuus kietoutuvat tiiviisti toisiinsa etenkin lasten kohdalla. Yhteisöön kuulumisen ja osallisuuden kokemus, kuulluksi tuleminen etenkin aikuisten taholta, ovat lapsen edun kannalta tärkeitä asioita. Lapselle on myös erittäin tärkeää saada kokemus omasta paikasta sekä mahdollisuuksista toimia omassa yhteisössään. Ainoastaan mahdollisuus mielipiteen ilmaisuun ei riitä täyttämään määritelmää lapsen osallisuudesta. Lapsen osallisuuden toteutumiseen tarvitaan myös aikuisilta aktiivisuutta. Aikuisten tuleekin antaa lapsille aito mahdollisuus vaikuttaa yhteisössä. Lapset voivat kasvaa osallisiksi aikuisiksi vain, jos heille annetaan suotuisat edellytykset kasvuun ja kehitykseen. (Nurmi & Rantala 2011, 6–7.) Voidaan sanoa, että kaikilla lähtökohdistaan huolimatta on oikeus osallisuuteen omassa elinympäristössään, oli kyse sitten mistä tahansa toimintaympäristöstä.

Tanskanen ja Timonen-Kallio jakavat teoksessaan lapsen oikeudet kolmeen teemaan, joista yksi on oikeus osallisuuteen ja osallistamiseen. Kaikilla lapsilla on oikeus lähtökohdistaan huolimatta tulla kuulluksi käsiteltäessä lasta itseään koskevia asioita. Tällöin aikuisen tuleekin tukea lapsen mielipiteen ilmaisemista ja antaa kokemus kuulluksi tulemisesta. (Tanskanen & Timonen-Kallio 2010, 21–22.)

Ohjaaja innostajana

Sosiokulttuurisen innostajan tulee olla tarpeeksi persoonallinen ja dynaaminen yllyttääkseen ja herättääkseen kykyjä ilman määräilyä, eli ”johtaa johtamatta”. Innostajalla tulisi myös olla kyky omistautua ja organisoida suuri määrä asioita ja ihmisiä. (Kurki 2000.) Ohjaajan oma persoona on hänen tärkein työkalunsa työskennellessä lasten kanssa. Lapset voivat huomata jos ohjaaja ei itse ole kiinnostunut ryhmän toiminnasta, siksi onkin tärkeää lasten osallistamisen kannalta, että ohjaaja on itsekin innostunut ja kiinnostunut

ohjaamastaan toiminnasta. Innostajan persoonallisuus ja persoonalliset piirteet, kypsyyt, psyykinen tasapaino sekä luottamus ryhmän jäseniin ja ominaisuuksiin ovat tärkeitä innostamisen kannalta (Kurki 2000).

Innostamisella on kaksi päätavoitetta. Ensimmäisen avulla herätetään henkiin elämää siellä, missä sitä ei ole. Niillä myös herätetään huolestuneisuutta, levottomuutta, luodaan liikettä ja tuetaan aloitteellisuutta ja asioiden täytännönpanoa sekä itsenäistä toimintaa ja vastuuntuntoa. Toisen avulla tuetaan ja saadaan liikkeelle kykyjä, jotka jo ovat olemassa. Motivointi, herättely, vahvistaminen sekä yksilön ja ryhmän kykyjen koordinoiminen saa olemassa olevat kyvyt näkyviin, vaikka ne olisivat vielä heikot ja tunnistamattomat. (Kurki 2000.) Etenkin lasten kanssa toimittaessa toinen päätavoitteista on aina ajankohtainen. Innostamisen avulla pystytään kannustamaan ja auttamaan lasta kehittämään kykyjään sekä oppimaan uusia taitoja. Motivoinnalla lasta ja vahvistamalla hänen kykyjään voidaan vaikuttaa positiivisesti lapsen itsetuntoon ja mahdollisesti vahvistaa sitä.

Ohjeita ja menetelmiä pienten lasten osallistamiseen

Tykkäysrinki

Seisotaan ringissä kasvot ringin keskustaa kohti. Jokainen kertoo vuorollaan oman nimensä ja mitä haluaisi tehdä/mitä tykkää tehdä ja samaan aikaan menee kyykkyy. Kaikki, jotka pitävät samasta asiasta, menevät myös kyykkyy. Voidaan myös kyykkyy menemisen sijaan seistä selkä ringin keskustaan ja kaikki samasta asiasta pitävät kääntyvät ringin keskelle ja näkevät, ketkä muut pitävät samasta asiasta.

Tykkäysringin avulla ohjaaja voi mahdollisesti saada lapsilta uusia ideoita siitä, minkälaisesta toiminnasta he pitävät.

Ainoa -rinki

Ainoa -rinki on käytännössä päinvastainen, kuin Tykkäysrinki. Jokainen lapsi yrittää keksiä sellaisen asian, mitä kukaan muu ei halua tehdä. Jos joku lapsista haluaa tehdä sitä asiaa, jota on ehdotettu, hän menee kyykkyyyn tai kääntyy ringin keskustaa päin. Tämä menetelmä on Tykkäysrinkiä haastavampi pienille lapsille ja tämä sopiikin paremmin hieman vanhempien lasten kanssa käytettäväksi.

Akvaario

Osallistujat istuvat lattialla ringissä. Ringin keskellä on esimerkiksi kolme erilaista kuvaa eri toimintaan käytettävistä materiaaleista (esim. kyniä, muovailuvahaa, palloja). Osallistujista valitaan kolme vapaaehtoista, jotka asettuvat ringin keskelle ja kertovat mitä kuvissa on. Kolme keskellä oljaa kertovat vuoronperään mitä materiaaleilla voisi heistä tehdä. Lapsien iästä riippuen ohjaaja voi itse asettua ringin keskelle ja kertoa mitä kuvissa on, tämän jälkeen ringissä olevat lapset saavat osallistua keksimään mitä kuvissa olevilla materiaaleilla voisi tehdä.

Tämän jälkeen äänestetään mitä voitaisiin vaikkapa ensi kerralla tehdä. Tässä vaiheessa kaikki lapset voivat osallistua idean kehittämiseen, esim. mitä piirretään.

Tarvittava materiaali:

kuvia eri materiaaleista tai käytössä olevat materiaalit esille

Valinta vaihtoehtoista

Pienten lasten kanssa aloitettaessa osallistavaa toimintaa tai, jos toiminnan mahdollisuudet ovat hyvin rajalliset, on hyvä aloittaa valitsemalla ohjaajan etukäteen antamista vaihtoehtoista. Vaihtoehtoja täytyy olla niin paljon, että vaikuttaminen tuntuu todelliselta.

Ohjaajalla voi olla esimerkiksi 7 vaihtoehtoa. Ohjaaja käy ensin vaihtoehdot läpi ja varmistaa, että lapset ovat ymmärtäneet ne

eri vaihtoehtoista ”mikä minusta olisi kivointa ja mikä sinusta” ohjaajan avustuksella (ohjaaja kiertää ryhmissä). Tällä varmistetaan se, että lapset miettivät enemmän vaihtoehtoja ja kuulevat myös muiden mielipiteitä. Sitten ohjaaja kysyy ryhmiltä mikä heidän mielestään olisi kivointa toimintaa. Ohjaaja voi valita toteutetaanko kaikki ryhmien suosikit vai valitaanko niistä vain yksi äänestämällä.

Pienten lasten voi olla vaikea muistaa useita vaihtoehtoja, joten tehtävää helpottaa, kun vaihtoehtoista on kuvia tai materiaaleja esillä muistamisen tueksi.

Tuumaustalkoot

Tässä menetelmässä ohjaaja antaa lapsien itse keksiä eri vaihtoehtoja ryhmän toiminnalle. Ohjaaja voi kuitenkin auttaa lapsia muotoilemaan ehdotuksista olemassa olevien resurssien avulla toteutettavissa oleviksi. Jokainen lapsi saa vuorollaan ehdottaa mitä haluaisi tehdä, ohjaaja kirjaa lasten ehdotukset ylös. Tämän jälkeen ohjaaja kertoo lapsien ehdotukset, jonka jälkeen lapset saavat antaa äänensä itselleen mieleisimmälle vaihtoehdolle.

Äänestyksen voi toteuttaa monella eri tavalla, ohjaaja voi esimerkiksi luetella vaihtoehdot, ja lapset viittaavat kun mieluisin vaihtoehto on vuorossa. Monille lapsille kaverin mielipide on erittäin tärkeä ja lapset saattavat tämän vuoksi äänestää samaa vaihtoehtoa vain siksi, koska kaverikin valitsi kyseisen vaihtoehdon. Tällaisissa ryhmissä ohjaajan kannattaa järjestää äänestys niin sanotusti suljettuna. Jokainen lapsi saa omalla vuorollaan tulla kertomaan ohjaajalle minkä vaihtoehtoista valitsee.

Tarvittavat materiaalit:

Kynä ja paperia

Lasten ideataulu

Lapset saavat valita kuvien avulla mitä haluaisivat tehdä. Kuvat levitetään näkyville ja jokainen lapsi saa käydä kiinnittämässä x-määrän kuvia sinitarralla A3-paperiin.

Tarvittavat materiaalit:

A3-paperi, sinitarra, kuvia

Vaihtoehdot esille

Ohjaaja asettaa vaihtoehtoja mahdolliselle toiminnalle esille seinälle tai esimerkiksi A3-paperille, lapset saavat käydä laittamassa tarran/piirtää hymynaaman heistä parhaan vaihtoehdon alle. Eniten "ääniä" saaneet vaihtoehdot toteutetaan.

Tarvittava materiaali:

Kuvia, kyniä/tarroja, A3-paperi

Mielipiteen ilmaisu liikkeiden avulla

Ohjaaja esittää lapsille kysymyksiä liittyen toiminnan vaihtoehtoihin, lapsi vastaa tekemällä ohjeiden mukaan liikkeen. Ohjaaja voi valita alla olevista vaihtoehdoista ryhmälle sopivimman tavan ilmaista mielipiteensä tai keksiä itse liikkeen.

Esimerkkejä siitä, miten lapset voivat ilmaista mielipiteensä liikkeen avulla:

Menemällä kyökkyy, jos ohjaajan ehdottama toiminta on lapselle mieluinen ja jäämällä seisomaan, jos ei ole.

Heittämällä pallon niin korkealle, miten mielekkäältä toiminta kuulostaa.

Lapset voivat tehdä sellaisen vapaavalintaisen liikkeen, joka kuvastaa omaa mielipidettä toiminnasta.

Liikkumalla tilassa sillä tavoin, mikä kuvastaa hänen oloaan.

HUOM! Ohjaajan kannattaa aina kysyä ensiksi lapsilta muutama lämmittelykysymys esimerkiksi "Kenen mielestä jäätelö on hyvää?". Tällöin toiminnasta esitettyjen kysymysten vastaukset ovat luotettavampia, kun lapset ovat ymmärtäneet toiminnan idean.

Mukavuusjana

Ohjaaja ehdottaa lapsille mahdollisia aktiviteetteja, joiden mielekkyyteen lapset vastaavat asettumalla janalle. Aluksi ohjaaja piirtää lattialle kuvitteellisen janan (jos ryhmässä ihan pieniä lapsia, niin maalarinteipillä). Sen jälkeen ohjaaja ehdottaa lapsille mahdollisia aktiviteetteja, joiden mielekkyyteen lapset vastaavat asettumalla janalle. Toiseen päähän mennään, jos toimintaidea on lapsesta todella hauska ja toiseen jos todella huono. Lapset voivat asettua mihin kohti janaa he haluavat, sen mukaan, miltä idea heistä tuntuu.

Liikennevalo

Ohjaajalla ja lapsilla on vihreä ja punainen kortti, joiden avulla lapset kertovat mielipiteensä. Ohjaaja ehdottaa lapsille mitä ryhmässä voitaisiin tehdä, jos lapsi pitää ehdotuksesta näytetään vihreää korttia ja jos ei niin punaista korttia. Ohjaaja voi omalla esimerkillään näyttää lapsille kumpaa korttia käyttää.

Tarvittava materiaali:

punaisia ja vihreitä kortteja

Havainnointi osallistamisen keinona

Yksi osallisuuden kannalta tärkeistä tekijöistä on kommunikaatio, myös pienten puhumista ja vuorovaikutusta harjoittelevien lasten kanssa. Kommunikaatio voi olla puhetta, kehonkieltä ja eleitä. Pienille lapsille osallistuminen muiden kanssa toimintaan on luontainen osallisuuden muoto. (Greve 2009, 83–90.) Tällaisissa tilanteissa ohjaajan vastuulla on kaikkien lapsien, iästä ja taidoista huolimatta, kuunteleminen. Toisen ihmisen kehonkielen, eleiden ja ilmeiden havainnointi on myös kuuntelemista (Clark 2005, 490–491).

Ohjaaja voi osallistaa lapsia myös havainnoimalla lapsia toiminnan ja leikkien aikana. Lapset yleensä ilmaisevat eleillään ja ilmeillään, jos jokin asia ei heitä miellytä tai jonkin asian ollessa erityisen mieluinen. Havainnointi vaatii ohjaajalta aktiivisuutta. Ohjaajan kannattaakin kirjata tekemänsä havainnot ylös, etteivät ne vauhdikkaiden lasten kanssa pääse unohtumaan.

Ohjaaja voi myös keskittyä tietyn lapsen havainnointiin. Tästä on etenkin hyötyä sellaisissa tilanteissa joissa ohjaaja ei ole varma, miten kyseinen lapsi suhtautuu erilaisiin tilanteisiin. Jos ryhmää ohjaa useampi henkilö, voivat ohjaajat sopia etukäteen keitä he havainnoivat vai havainnoivatko samaa lasta. Saman lapsen havainnoinnin avulla saadaan useamman ohjaajan havainnot samasta tilanteesta, tällöin on mahdollista pohtia tilanteita useamman aikuisen näkökulmasta.

Lasten leikkejä havainnoimalla ja keskustelua kuuntelemalla ohjaaja pystyy keräämään paljon tärkeää tietoa lapsista sekä heidän mielenkiinnonkohteistaan. Näin ohjaaja voi saada paljon sellaista tietoa, jota ei suoraan lapsilta kysymällä välttämättä saisi. Ohjaaja voi poimia lapsien leikeistä ja keskusteluista ideoita ryhmän toimintaa varten, esimerkiksi, jos lapset puhuvat paljon retkelle menosta, voi ohjaaja kysyä haluaisivatko lapset lähteä retkelle.

Lähteet

Osallistamismenetelmiin vinkkeinä käytetyt lähteet

- Innotiimi Oy. 2016. Tuumatalkoot. Innokylä.
<https://www.innokyla.fi/web/malli104175>. 12.1.2016
- Mannerheimin lastensuojeluliitto. 2008. Voima virtaa –
 Menetelmämateriaali osallisuudesta tukioppilastoimintaan ja
 MLL:n nuorisotyöhön. Helsinki: Miktor 2008. <http://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/f627b8669cd2f9d4f7a3bd9b8dd8951c/1455044379/application/pdf/5945583/MLL%20tuki%20Osallisuus%20lowres.pdf>. 9.2.2016
- Nerelli, R. Erilaisia osallisuusmenetelmiä. <http://docplayer.fi/229818-Erilaisia-osallisuusmenetelmia.html>. 9.1.2016
- Pieviläinen, H. Pyykkönen, A. Saukkonen, T. 2014. Asiakkaan äänellä.
 Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry.
<http://www.jelli.fi/lataukset/2011/04/Asiakkaan-%C3%A4%C3%A4nell%C3%A4-menetelm%C3%A4opas.pdf>. 9.2.2016
- Pohjois-Karjalan sosiaaliturvayhdistys. 2016. Osallistavat arviointimenetelmät.
<http://www.jelli.fi/osallisuus/osallisuuden-tyokalupakki/osallistavat-arviointimenetelmat/>. 9.2.2016
- Pohjois-Karjalan sosiaaliturvayhdistys. 2016. Ryhmätoiminta.
<http://www.jelli.fi/osallisuus/osallisuuden-tyokalupakki/ryhmatoimintaan-sopivat-osallisuusmenetelmat/>. 9.2.2016
- Summa, T. Tuominen, K. 2009. Fasilitaattorin työkirja.
 Kehitysyhteistyön palvelukeskus Kepa ry.
http://www.gloaalikasvatus.fi/tiedostot/Fasilitaattorin_tyokirja.pdf. 12.1.2016.

Muut lähteet

- Bae, B. 2009. Children´s right to participate – challenges in everyday interactions. European Early Childhood Education Research Journal 17, 3, 391–406
- Clark, A. 2005. Listening to and involving young children: a review of